

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΕΥΡΕΙΑΣ ΣΥΝΘΕΣΗΣ

ΥΠΟΘΕΣΗ
MOLLA SALI ΚΑΤΑ ΕΛΛΑΔΟΣ

(Προσφυγή υπ' αριθ. 20452/14)

ΑΠΟΦΑΣΗ
(Δίκαιη ικανοποίηση)

Άρθρο 41 • Δίκαιη ικανοποίηση • Το καθ' ου Κράτος καλείται να εγγυηθεί το δικαίωμα κυριότητας της προσφεύγουσας επί της περιουσίας που της κληροδοτήθηκε στην Ελλάδα, ειδάλλως να την αποζημιώσει για την αξία της κατ' αναλογία προς το ποσοστό που στερήθηκε • Η προσφεύγουσα υποχρεούται να επιστρέψει το ποσό της αποζημίωσης σε περίπτωση που η έκβαση των διαδικασιών που εκκρεμούν στην Ελλάδα είναι συμβατή με την κύρια απόφαση • Το Δικαστήριο δεν έχει δικαιοδοσία να κρίνει επί των απαιτήσεων της προσφεύγουσας αναφορικά με περιουσιακά στοιχεία που βρίσκονται στην Τουρκία • Η Ελλάδα δεν άσκησε δικαιοδοσία σε σχέση με τις διαδικασίες στην Τουρκία • Τα περιουσιακά στοιχεία που κληροδοτήθηκαν στην προσφεύγουσα στην Τουρκία δεν είναι δυνατόν να αποτελέσουν τη βάση αξίωσης για δίκαιη ικανοποίηση κατά της Ελλάδας καθώς η κύρια απόφαση δεν παίρνει θέση επί της ουσίας σχετικά με τα προβαλλόμενα δικαιώματα της προσφεύγουσας σε σχέση με αυτά τα περιουσιακά στοιχεία • Η προσφεύγουσα έχει τη δυνατότητα να ασκήσει προσφυγή κατά της Τουρκίας σε περίπτωση που τα τουρκικά δικαστήρια δεν λάβουν υπόψη τις διαπιστώσεις της κύριας απόφασης ή δεν συναγάγουν από αυτήν τις αναγκαίες συνέπειες που απορρέουν από την ιδιότητα της Τουρκίας ως Συμβαλλόμενου Κράτους.

ΣΤΡΑΣΒΟΥΡΓΟ

18 Ιουνίου 2020

*Η παρούσα απόφαση είναι οριστική, αλλά ενδέχεται να υποστεί συντακτικές
αναδιατυπώσεις.*

Στην υπόθεση Molla Sali κατά Ελλάδας,

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης), αποτελούμενο από τους:

Robert Spano, *Πρόεδρο,*

Λίνο-Αλέξανδρο Σισιλιάνο,

Paul Lemmens,

Ledi Bianku,

Ganna Yudkivska,

Kristina Pardalos,

Julia Laffranque,

Aleš Pejchal,

Egidijus Kūris,

Branko Lubarda,

Carlo Ranzoni,

Mārtiņš Mits,

Armen Harutyunyan,

Alena Poláčková,

Pauliine Koskelo,

Tim Eicke,

Raffaele Sabato, *Δικαστές,*

και τον Johan Callewaert, *Βοηθό Γραμματέα του Τμήματος Ευρείας Σύνθεσης,*

Αφού συσκέφθηκε κεκλεισμένων των θυρών στις 13 Φεβρουαρίου και τις 20 Απριλίου 2020,

Εκδίδει την ακόλουθη απόφαση, η οποία υιοθετήθηκε την τελευταία ως άνω ημερομηνία:

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

1. Η υπόθεση αποτελεί απόρροια της προσφυγής υπ' αριθ. 20452/14 κατά της Ελληνικής Δημοκρατίας, η οποία κατατέθηκε στο Δικαστήριο σύμφωνα με το άρθρο 34 της Σύμβασης για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών («η Σύμβαση») από την κα Chatitze Molla Sali, Ελληνίδα υπήκοο («η προσφεύγουσα»), στις 5 Μαρτίου 2014.

2. Η προσφεύγουσα εκπροσωπήθηκε από τον κ. Γ. Κτιστάκη, δικηγόρο Αθηνών, και τον κ. Κ. Τσιτσελίκη, δικηγόρο Θεσσαλονίκης. Η Ελληνική Κυβέρνηση («η Κυβέρνηση») εκπροσωπήθηκε από τους αντιπροσώπους του Πληρεξουσίου της, κ. Κ. Γεωργιάδη και κα Β. Πελέκου, Παρέδρους Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, και κα Αικ. Μαγριππή, Δικαστική Πληρεξουσία Α΄ Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, και την κα Μ. Τελαλιάν, Προϊσταμένη της Ειδικής Νομικής Υπηρεσίας του Υπουργείου Εξωτερικών.
3. Η υπόθεση αφορούσε την εφαρμογή από τα εθνικά δικαστήρια του Ιερού Μουσουλμανικού Νόμου (σαρία) σε μια κληρονομική διαφορά μεταξύ Ελλήνων υπηκόων που ανήκουν στη μουσουλμανική μειονότητα, αντίθετα με την επιθυμία του θανόντος διαθέτη (σύζυγου της προσφεύγουσας, Έλληνα υπηκόου και μέλους της μουσουλμανικής μειονότητας), ο οποίος είχε κληροδοτήσει ολόκληρη την περιουσία του στη σύζυγό του με διαθήκη την οποία είχε συντάξει σύμφωνα με τον Αστικό Κώδικα. Τα δικαστήρια έκριναν ότι η διαθήκη στερείτο νομικής ισχύος, θεωρώντας ότι το εφαρμοστέο δίκαιο για την υπόθεση αυτή ήταν το ισλαμικό κληρονομικό δίκαιο, το οποίο ισχύει ειδικά για τους Έλληνες πολίτες μουσουλμανικού θρησκειάματος στην Ελλάδα. Η προσφεύγουσα, η οποία στερήθηκε τα τρία τέταρτα της κληρονομίας της, ισχυριζόταν ότι υπέστη διαφορετική μεταχείριση λόγω θρησκείας, διότι εάν ο σύζυγός της δεν ανήκε στο μουσουλμανικό θρήσκευμα, αυτή θα είχε κληρονομήσει το σύνολο της περιουσίας του.
4. Σε απόφαση που εξέδωσε στις 19 Δεκεμβρίου 2018 («η κύρια απόφαση»), το Δικαστήριο διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 14 της Σύμβασης σε συνδυασμό με το άρθρο 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου της Σύμβασης. Το Δικαστήριο έκρινε, ειδικότερα, ότι η διαφορετική μεταχείριση που υπέστη η προσφεύγουσα ως τιμώμενη διαθήκης που είχε συνταχθεί από διαθέτη μουσουλμανικού θρησκειάματος σύμφωνα με τον Αστικό Κώδικα, σε σύγκριση με τιμώμενη διαθήκης που συντάσσεται σύμφωνα με τον Αστικό Κώδικα από μη μουσουλμάνο διαθέτη, στερείται αντικειμενικής και εύλογης αιτιολόγησης.
5. Καθώς ο Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας της Ελλάδας δεν προβλέπει την επανεξέταση υπόθεσης από τα εθνικά δικαστήρια σε περίπτωση που το Δικαστήριο διαπιστώσει παραβίαση της Σύμβασης σε υπόθεση αμφισβητούμενης δικαιοδοσίας

όπως η κρινόμενη, η προσφεύγουσα ζήτησε δίκαιη ικανοποίηση βάσει του άρθρου 41 της Σύμβασης για την υλική και ηθική βλάβη που θεωρεί ότι υπέστη λόγω των παραβιάσεων που διαπιστώθηκαν στην παρούσα υπόθεση, καθώς και αποζημίωση για τα έξοδα που πραγματοποίησε ενώπιον του Δικαστηρίου.

6. Καθώς το ζήτημα της εφαρμογής του άρθρου 41 της Σύμβασης δεν ήταν ακόμη ώριμο προς επίλυση, το Δικαστήριο επιφυλάχθηκε ως προς το ζήτημα αυτό και κάλεσε την Κυβέρνηση και την προσφεύγουσα να υποβάλουν, εντός δώδεκα μηνών, γραπτές παρατηρήσεις επί του θέματος και ιδίως να ενημερώσουν το Δικαστήριο σε περίπτωση που επιτευχθεί τυχόν συμφωνία μεταξύ τους (βλ. παρ. 166 και σημείο 4 του διατακτικού της κύριας απόφασης).

7. Καθώς οι διάδικοι δεν κατέληξαν σε συμφωνία, η προσφεύγουσα κατέθεσε τις παρατηρήσεις της στις 19 Απριλίου και τις 28 Μαΐου 2019, ενώ η Κυβέρνηση κατέθεσε τις δικές της στις 18 Απριλίου και τις 28 Μαΐου 2019.

8. Η σύνθεση του Τμήματος Ευρείας Σύνθεσης καθορίστηκε σύμφωνα με το άρθρο 26 παρ. 4 και 5 της Σύμβασης και τον Κανόνα 24 του Κανονισμού του Δικαστηρίου.

ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΣ ΑΠΟΦΑΣΗΣ

9. Στις 13 Φεβρουαρίου 2019, μετά από αίτηση του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους και για τους σκοπούς της υπόθεσης που εκκρεμεί ενώπιον του Δικαστηρίου, η ΔΟΥ Κομοτηνής εξέδωσε τον ακόλουθο προσδιορισμό της αξίας των ακινήτων που είχε κληροδοτήσει στην προσφεύγουσα ο θανών σύζυγός της:

(α) ποσοστό 50% εξ αδιαιρέτου ενός διαμερίσματος με χώρο στάθμευσης και υπόγειο (ΚΑΕΚ 420170469058/2/8, 420170469058/3/4 και 420170469058/2/22): 34.067,08 ευρώ,

(β) ποσοστό 25% εξ αδιαιρέτου οικοπέδου (ΚΑΕΚ 420170460019/0/0) εκτάσεως 24,45 τετραγωνικών μέτρων, το οποίο καλύπτεται εξ ολοκλήρου από κατάστημα: 15.337,41 ευρώ,

(γ) το εν τρίτον αγροτεμαχίου (ΚΑΕΚ 420173428146/0/0): 5.400 ευρώ, και

(δ) 75% εξ αδιαιρέτου οικοπέδου στην Κομοτηνή, το οποίο καλύπτεται εξ ολοκλήρου από κατάστημα εμβαδού 31,30 τετραγωνικών μέτρων (ΚΑΕΚ 420170494076): 12.777,45 ευρώ (το ακίνητο αυτό έχει ήδη απαλλοτριωθεί).

10. Μετά την απόφαση που εξέδωσε ο Άρειος Πάγος στις 6 Απριλίου 2017, οι αδελφές του θανόντος συζύγου της προσφεύγουσας προσέφυγαν στο Πρωτοδικείο Ροδόπης στις 19 Απριλίου 2017, ζητώντας διόρθωση του κτηματολογίου ώστε να αναγνωριστούν ως συγκύριοι των ακινήτων του διαθέτη με ΚΑΕΚ 420170469058/2/8, 420170469058/3/4, 420170469058/2/22, 420170460019/0/0 και 420173428146/0/0. Με την απόφαση υπ' αριθ. 114/2018 της 20ής Νοεμβρίου 2018 το Πρωτοδικείο Ροδόπης αναγνώρισε σε καθεμιά από τις δύο αδελφές δικαίωμα κυριότητας 18,75% επί των ακινήτων με ΚΑΕΚ 420170469058/2/8, 420170469058/3/4 και 420170469058/2/22, 9,375% επί του ακινήτου με ΚΑΕΚ 420170460019/0/0 και 12,5% επί του ακινήτου με ΚΑΕΚ 420173428146/0/0. Το δικαστήριο επίσης διέταξε τη διόρθωση των κτηματολογικών εγγραφών που αφορούν αυτά τα ακίνητα σύμφωνα με τους όρους της απόφασης. Τέλος, το δικαστήριο έκρινε ότι η προσφεύγουσα διατηρεί την κυριότητα του ενός τετάρτου της κληρονομιαίας περιουσίας και υποχρεούται να μεταγράψει εκ νέου το μερίδιο αυτό στο οικείο υποθηκοφυλακείο.

11. Στις 24 Δεκεμβρίου 2018 η προσφεύγουσα άσκησε έφεση κατά της απόφασης αυτής ενώπιον του Εφετείου Θράκης. Κατ' αρχάς, επικαλούμενη την κύρια απόφαση του Δικαστηρίου, υποστήριξε ότι δεν είναι πλέον δυνατόν να μεταγράψουν οι αδελφές του θανόντος συζύγου της τα κληρονομικά τους δικαιώματα στο υποθηκοφυλακείο βάσει του Ιερού Μουσουλμανικού Νόμου. Δεύτερον, επικαλέστηκε το άρθρο 281 του Αστικού Κώδικα (κατάχρηση δικαιώματος), επισημαίνοντας ότι οι αδελφές του θανόντος συζύγου της είχαν παλαιότερα αποδεχθεί την κληρονομία του πατέρα τους σύμφωνα με τις διατάξεις του Αστικού Κώδικα, δημιουργώντας έτσι στην προσφεύγουσα μια θεμιτή προσδοκία ότι δεν θα επιδίωκαν την εφαρμογή του Ιερού Μουσουλμανικού Νόμου στην κληρονομία του αδελφού τους εις βάρος της.

12. Το Εφετείο Θράκης εξέδωσε την απόφασή του (υπ' αριθ. 281/2019) στις 23 Οκτωβρίου 2019.

Παραπέμποντας στην προηγούμενη οριστική απόφασή του υπ' αριθ. 183/2015 της 15ης Δεκεμβρίου 2015, το Εφετείο Θράκης παρατήρησε ότι με την απόφαση αυτή είχε κριθεί, με δεσμευτική ισχύ δεδικασμένου, ότι το εφαρμοστέο δίκαιο για την κληρονομία του θανόντος είναι ο Ιερός Μουσουλμανικός Νόμος. Σύμφωνα με το νόμο αυτό, τα μερίδια των αντίδικων κληρονόμων ήταν 6/24 για την προσφεύγουσα και 9/24

εξ αδιαιρέτου για καθεμιά από τις δύο αδελφές. Το Εφετείο επίσης παρατήρησε ότι οι κτηματολογικές εγγραφές σύμφωνα με τις οποίες η προσφεύγουσα έχει δικαίωμα κυριότητας 100% επί των ακινήτων με ΚΑΕΚ 420170469058/2/22, 420170469058/2/8 και 420170469058/3/4, 25% επί του ακινήτου με ΚΑΕΚ 420170460019/0/0 και 33,33% επί του ακινήτου με ΚΑΕΚ 420173428146/0/0 είναι εσφαλμένες. Το Εφετείο έκρινε ότι αυτές οι κτηματολογικές εγγραφές παραβιάζουν τα περιουσιακά δικαιώματα των δύο αδελφών και πρέπει να διορθωθούν. Αναγνώρισε σε καθεμιά από τις αδελφές δικαίωμα κυριότητας 18,75% επί των ακινήτων με ΚΑΕΚ 420170469058/2/22, 420170469058/2/8 και 420170469058/3/4, 9,375% επί του ακινήτου με ΚΑΕΚ 420170460019/0/0 και 12,5% επί του ακινήτου με ΚΑΕΚ 420173428146/0/0.

Στις 20 Δεκεμβρίου 2019 η προσφεύγουσα κατέθεσε αίτηση αναίρεσης της προαναφερθείσας απόφασης.

13. Η διαδικασία αυτή εκκρεμούσε κατά την ημερομηνία έκδοσης της παρούσας απόφασης.

14. Δεν έχει γίνει διόρθωση των κτηματολογικών εγγραφών στο Υποθηκοφυλακείο Κομοτηνής μετά τις αποφάσεις που εξέδωσαν το Πρωτοδικείο στις 20 Νοεμβρίου 2018 και το Εφετείο στις 23 Οκτωβρίου 2019 ώστε να αναγνωριστούν οι αδελφές του θανόντος συζύγου της προσφεύγουσας ως συγκύριοι της περιουσίας του διαθέτη. Οι σχετικές εγγραφές μπορούν να διορθωθούν μόνον εφόσον εκδοθεί αμετάκλητη απόφαση υπέρ των αδελφών του θανόντος. Στο Εθνικό Κτηματολόγιο έχει εγγραφεί μόνον η αγωγή που άσκησαν οι αδελφές του θανόντος συζύγου της προσφεύγουσας.

15. Το ακίνητο με ΚΑΕΚ 420170494076 δεν αναφέρεται στην αίτηση που κατέθεσαν οι αδελφές του θανόντος συζύγου της προσφεύγουσας. Ως εκ τούτου, το δικαίωμα κυριότητας της προσφεύγουσας επί του ακινήτου αυτού δεν αμφισβητήθηκε. Επιπλέον, όπως παραδέχεται η προσφεύγουσα, το εν λόγω ακίνητο έχει απαλλοτριωθεί και της καταβλήθηκε η σχετική αποζημίωση.

16. Όσον αφορά τη διαδικασία στην Τουρκία, η προσφεύγουσα κατέθεσε αγωγή ενώπιον του Πολιτικού Πρωτοδικείου του Bakırköy, ζητώντας την εφαρμογή της διαθήκης στα περιουσιακά στοιχεία που βρίσκονται στην Τουρκία. Παράλληλα, οι αδελφές του διαθέτη κατέθεσαν αίτηση ακύρωσης της διαθήκης με το επιχείρημα ότι αντίκειται στην τουρκική νομοθεσία. Στις 18 Ιανουαρίου 2018 το Πολιτικό

Πρωτοδικείο του Bakırköy έκρινε ότι δεν είναι υποχρεωμένο να εξετάσει την αίτηση που κατέθεσαν οι αδελφές του θανόντος συζύγου της προσφεύγουσας ζητώντας την ακύρωση της διαθήκης του σύμφωνα με τις αρχές του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου που κατοχυρώνονται στον Αστικό Κώδικα της Τουρκίας (διαθήκη αντίθετη προς την δημόσια πολιτική της Τουρκίας). Το δικαστήριο έκρινε ότι η απόφαση που εξέδωσε ο Άρειος Πάγος είναι οριστική και ότι, σύμφωνα με το τουρκικό ιδιωτικό διεθνές δίκαιο, είναι δεσμευτική για το δικαστήριο, συνεπώς δεν χρειάζεται να επανεξετάσει την υπόθεση. Τόσο η προσφεύγουσα όσο και οι αδελφές του συζύγου της κατέθεσαν εφέσεις κατά της απόφασης ενώπιον του Εφετείου Κωνσταντινουπόλεως, οι οποίες εκκρεμούν.

NOMΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

17. Το άρθρο 41 της Σύμβασης προβλέπει τα εξής:

«Εάν το Δικαστήριο κρίνει ότι υπήρξε παραβίαση της Σύμβασης ή των Πρωτοκόλλων της, και αν το εσωτερικό δίκαιο του Υψηλού Συμβαλλόμενου Μέρους δεν επιτρέπει παρά μόνο ατελή εξάλειψη των συνεπειών της παραβίασης αυτής, το Δικαστήριο χορηγεί, εφόσον είναι αναγκαίο, στον παθόντα δίκαιη ικανοποίηση.»

I. ΙΣΧΥΡΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΔΙΑΔΙΚΩΝ

A. Οι από 19 Απριλίου και 28 Μαΐου 2019 παρατηρήσεις της προσφεύγουσας

1. Υλική βλάβη

18. Η προσφεύγουσα παρατηρεί ότι με τη διαθήκη του ο σύζυγός της της κληροδότησε το σύνολο της κινητής και ακίνητης περιουσίας του. Όμως, η διαθήκη είχε συνέπειες σε δύο Κράτη, την Ελλάδα και την Τουρκία, διότι κατά τον κρίσιμο χρόνο η ακίνητη περιουσία του θανόντος αποτελούνταν από τέσσερα ακίνητα στην Ελλάδα (ήδη τρία, συγκεκριμένα το εν τρίτον αγροτεμαχίου εμβαδού δύο στρεμμάτων, ποσοστό 50% εξ αδιαιρέτου ενός διαμερίσματος εμβαδού 127 τετραγωνικών μέτρων με χώρο στάθμευσης και υπόγειο, και ποσοστό 25% εξ αδιαιρέτου ενός καταστήματος στην Κομοτηνή, εκτάσεως 24 τετραγωνικών μέτρων – βλ. παραπάνω παρ. 9) και τέσσερα στην Τουρκία.

19. Η προσφεύγουσα υποστηρίζει ότι ο Αστικός Κώδικας της Ελλάδας δεν προβλέπει την επανεξέταση υπόθεσης από τα εθνικά δικαστήρια σε περίπτωση που το Δικαστήριο διαπιστώσει με απόφασή του παραβίαση της Σύμβασης. Επίσης,

ισχυρίζεται ότι δεν διαθέτει ένδικο μέσο στην Τουρκία ώστε να προσβάλει την απόφαση της 18ης Ιανουαρίου 2018 με την οποία το Πολιτικό Πρωτοδικείο του Bakırköy έκρινε ότι οι αποφάσεις του Αρείου Πάγου είναι οριστικές και δεσμευτικές για τα τουρκικά δικαστήρια, τα οποία ως εκ τούτου δεν είναι υποχρεωμένα να επανεξετάσουν την υπόθεση. Συνεπώς, οι αποφάσεις του Αρείου Πάγου παρέχουν τη μόνη νομική βάση για τη στέρηση της περιουσίας της στην Τουρκία.

20. Υπό τις περιστάσεις αυτές, η προσφεύγουσα υποστηρίζει ότι ο μόνος τρόπος θεραπείας της παραβίασης της Σύμβασης είναι η απόδοση της επίμαχης περιουσίας. Η απόδοση αυτή μπορεί εύκολα να εξασφαλιστεί εάν το Δικαστήριο διατάξει τη διόρθωση των κτηματολογικών εγγραφών των κληρονομούμενων ακινήτων, τα οποία είναι καταχωρημένα στα ονόματα των αδελφών του θανόντος συζύγου της.

21. Εφόσον η πλήρης αποκατάσταση δεν είναι δυνατή, η προσφεύγουσα κάλεσε το Δικαστήριο να της επιδικάσει αποζημίωση ύψους 44.103 ευρώ, που αντιστοιχεί στα τρία τέταρτα της αξίας των τριών επίδικων ακινήτων στην Ελλάδα (με ΚΑΕΚ 420170469058/2/8, 420170469058/3/4, 420170469058/2/22, 420170460019/0/0 και 420173428146/0/0), και αποζημίωση ύψους 936.912,50 ευρώ για τα τέσσερα ακίνητα στην Τουρκία (βάσει των εκθέσεων εμπειρογνομόνων που προσκόμισε η προσφεύγουσα στην Τουρκία).

2. *Ηθική βλάβη*

22. Η προσφεύγουσα ζητά ποσό 30.000 ευρώ ως αποζημίωση λόγω ηθικής βλάβης. Ισχυρίζεται ότι υπέφερε από έντονο άγχος λόγω της δημοσιότητας που έλαβε η υπόθεσή της ενώπιον των ελληνικών δικαστηρίων και του Δικαστηρίου και της δημόσιας προβολής της ως μιας γηραιάς μουσουλμάνας χήρας που αγωνίζεται κατά της εφαρμογής του Ιερού Μουσουλμανικού Νόμου στην Ελλάδα.

3. *Δικαστικά έξοδα*

23. Η προσφεύγουσα ζητά 5.828,33 ευρώ για τα έξοδα που πραγματοποίησε ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων και του Δικαστηρίου, τα οποία αναλύονται ως εξής: 2.401,05 για αμοιβές δικηγόρων ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, 1.364 ευρώ για την αμοιβή του κ. Κτιστάκη ενώπιον του Δικαστηρίου, 1.100 ευρώ για την αμοιβή του κ. Τσιτσελίκη ενώπιον του Δικαστηρίου και 963,28 ευρώ για τα έξοδα σχετικά με την ακροαματική διαδικασία ενώπιον του Τμήματος Ευρείας Σύνθεσης.

B. Οι από 18 Απριλίου και 28 Μαΐου 2019 παρατηρήσεις της Κυβέρνησης (οι οποίες κατατέθηκαν πριν από την απόφαση υπ' αριθ. 281/2019 του Εφετείου Θράκης της 23ης Οκτωβρίου 2019)

1. Υλική βλάβη

(α) Περιουσιακά στοιχεία στην Ελλάδα

24. Κατά το χρόνο υποβολής των παρατηρήσεών της, η Κυβέρνηση ισχυρίστηκε κατ' αρχάς ότι η εκτίμηση της υλικής βλάβης που υπέστη η προσφεύγουσα είναι πρόωρη, αβέβαιη και υποθετική. Η κτηματολογική εγγραφή της περιουσίας που κληροδότησε στην προσφεύγουσα ο θανών σύζυγός της δεν είχε διορθωθεί ακόμη, όπως είχαν ζητήσει οι αδελφές του, διότι η έφεση της προσφεύγουσας κατά της πρωτόδικης απόφασης που δικαίωνε τις αδελφές του διαθέτη ακόμη εκκρεμούσε ενώπιον του Εφετείου Θράκης. Μάλιστα, η εγγραφή της σχετικής περιουσίας στο όνομα της προσφεύγουσας (αναφορικά με το μερίδιο που κληρονόμησε από το σύζυγό της) μπορούσε να αλλάξει μόνο με αμετάκλητη απόφαση σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του ν. 2664/1998. Ως εκ τούτου, σύμφωνα με το κτηματολόγιο, η προσφεύγουσα είναι επί του παρόντος ο μόνος κύριος αυτού του κληρονομούμενου μεριδίου.

25. Επιπλέον, η Κυβέρνηση τόνισε ότι η κύρια απόφαση του Δικαστηρίου έχει τεθεί υπόψη του Εφετείου. Ασφαλώς ήταν αδύνατον να προδικάσει κανείς την απόφαση του δικαστηρίου αυτού, αλλά εάν το δικαστήριο έκανε δεκτή την έφεση της προσφεύγουσας, η εγγραφή δεν θα διορθωνόταν και το νομικό καθεστώς της προσφεύγουσας ως τιμώμενης της διαθήκης του θανόντος συζύγου της θα παρέμενε αμετάβλητο. Εάν, αντιθέτως, το Εφετείο απέρριπτε την έφεση της προσφεύγουσας, αυτή μπορούσε να καταθέσει αίτηση αναίρεσης. Επίσης, η προσφεύγουσα μπορούσε να ασκήσει αγωγή αποζημίωσης κατά των αδελφών του συζύγου της βάσει του άρθρου 904 του Αστικού Κώδικα (αδικαιολόγητος πλουτισμός) ή αγωγή αποζημίωσης κατά του Ελληνικού Δημοσίου βάσει του άρθρου 105 του Εισαγωγικού Νόμου του Αστικού Κώδικα (το οποίο προβλέπει την υποχρέωση του Κράτους να αποκαθιστά κάθε ζημία που προκαλείται από παράνομες πράξεις ή παραλείψεις των οργάνων του κατά την άσκηση δημόσιας εξουσίας).

26. Η Κυβέρνηση εξήγησε ότι, αποδεχόμενη την κληρονομία του συζύγου της με συμβολαιογραφική πράξη και προβαίνοντας στην μεταγραφή της κληρονομιαίας περιουσίας στο Υποθηκοφυλακείο Κομοτηνής, η προσφεύγουσα έκανε δεκτή την κληρονομία των ακινήτων που της κληροδότησε ο σύζυγός και τα οποία είχαν δηλωθεί στις φορολογικές αρχές. Τα ακίνητα αυτά ήταν τα εξής:

- (α) 50% εξ αδιαιρέτου ενός διαμερίσματος (με ΚΑΕΚ 420170469058/2/8, 420170469058/3/4 και 420170469058/2/22), αξίας 34.067,08 ευρώ, το υπόλοιπο 50% του οποίου της ανήκει ήδη λόγω αγοράς,
- (β) 25% εξ αδιαιρέτου ενός οικοπέδου (με ΚΑΕΚ 420170460019/0/0) το οποίο καλύπτεται από κατάστημα με εμβαδόν 24,45 τετραγωνικά μέτρα, αξίας 15.337,41 ευρώ,
- (γ) 33,3% ενός αγροτεμαχίου (με ΚΑΕΚ 420173428146/0/0), αξίας 5.400 ευρώ, το υπόλοιπο του οποίου ήδη ανήκει στις αδελφές του διαθέτη, και
- (δ) 75% εξ αδιαιρέτου ενός οικοπέδου (με ΚΑΕΚ 420170494076), αξίας 12.777,45 ευρώ, το υπόλοιπο 25% του οποίου ανήκει στη μητέρα και την αδελφή της προσφεύγουσας. Η Κυβέρνηση επισήμανε ότι το ακίνητο αυτό δεν ήταν μεταξύ εκείνων των οποίων την κυριότητα είχαν αμφισβητήσει οι αδελφές του διαθέτη με την αίτηση που κατέθεσαν στις 19 Απριλίου 2017.

27. Τέλος, η Κυβέρνηση επισήμανε ότι η προσφεύγουσα δεν είχε συμπεριλάβει το ποσοστό 25% της περιουσίας που κληρονόμησε στη δήλωση ακινήτων Ε9 και ως εκ τούτου δεν είχε πληρώσει ΕΝΦΙΑ ή οποιονδήποτε άλλο φόρο ακινήτων.

(β) Περιουσιακά στοιχεία στην Τουρκία

28. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι οποιαδήποτε απαίτηση της προσφεύγουσας σχετικά με τα περιουσιακά στοιχεία στην Τουρκία είναι απαράδεκτη, αβάσιμη, αόριστη και ανεπίδεκτη εκτίμησης. Η Κυβέρνηση τονίζει ότι η περιουσία αυτή βρίσκεται εκτός της δικαιοδοσίας των ελληνικών δικαστηρίων. Δεν αποτέλεσε ποτέ αντικείμενο δίκης ενώπιον των δικαστηρίων αυτών και δεν αφορά την υπόθεση που εισήχθη στο Δικαστήριο, αλλά αποτελεί το αντικείμενο δίκης που εκκρεμεί ενώπιον των τουρκικών δικαστηρίων, και συνεπώς το ζήτημα των κληρονομικών δικαιωμάτων της προσφεύγουσας στην Τουρκία είναι πρόωρο υπό τα παρόντα δεδομένα. Επιπλέον, η

προσφεύγουσα δεν έχει αποδείξει την κυριότητα αυτής της περιουσίας ή το νομικό της καθεστώς από το θάνατο του συζύγου της μέχρι σήμερα.

29. Η Κυβέρνηση επίσης υποστηρίζει ότι η προσφεύγουσα δεν προέβη στις απαραίτητες ενέργειες για να εξασφαλίσει την αναγνώριση και εκτέλεση της διαθήκης του συζύγου της στην Τουρκία προτού αυτή ακυρωθεί από τον Άρειο Πάγο και δεν αποδεικνύει ότι, ακόμη και αν αυτή η διαθήκη είχε αναγνωριστεί ως έγκυρη στην Ελλάδα, θα είχε αναγνωριστεί ως έγκυρη και στην Τουρκία σύμφωνα με το δίκαιο που θα εφαρμοζόταν στην εκτέλεσή της, ιδίως αν το εφαρμοστέο δίκαιο ήταν το τουρκικό δίκαιο. Εάν ο Άρειος Πάγος δεν είχε κρίνει άκυρη τη διαθήκη, τα τουρκικά δικαστήρια θα είχαν εξετάσει αν η διαθήκη αντίκειται στην δημόσια τάξη της Τουρκίας για άλλους λόγους.

2. *Ηθική βλάβη*

30. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η σχετική απαίτηση της προσφεύγουσας είναι αόριστη, υπερβολική και αβάσιμη ενόψει των περιστάσεων της υπόθεσης, όπως η πολυπλοκότητά της, η ηλικία και η κοινωνική και οικονομική κατάσταση της προσφεύγουσας, καθώς και η οικονομική συγκυρία στην Ελλάδα.

3. *Δικαστικά έξοδα*

31. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η προσφεύγουσα δεν τεκμηριώνει την απαίτησή της και δεν προσκομίζει σχετικά παραστατικά. Έχει καταθέσει τέσσερις αποδείξεις παροχής υπηρεσιών, αλλά όχι από δικηγόρο που υπογράφει την προσφυγή της ενώπιον του Δικαστηρίου. Επιπλέον, δύο από τις αποδείξεις αυτές αφορούν την κατάθεση της αίτησης αναίρεσης με ημερομηνία 8 Φεβρουαρίου 2016 και την εκδίκασή της ενώπιον του Αρείου Πάγου, δηλ. πράξεις και γεγονότα που έλαβαν χώρα μετά την κατάθεση της προσφυγής και δεν ανήκουν στο αντικείμενό της. Τέλος, η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι το αιτούμενο ποσό είναι υπερβολικό.

II. Η ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ

A. Γενικές αρχές

32. Το Δικαστήριο επαναλαμβάνει τη νομολογία του, σύμφωνα με την οποία κάθε απόφασή του που διαπιστώνει παραβίαση της Σύμβασης επιβάλλει στο καθ' ου Κράτος υποχρέωση να θέσει τέλος στην παραβίαση και να επανορθώσει τις επιπτώσεις της με τέτοιο τρόπο, ώστε να αποκαταστήσει κατά το δυνατόν την κατάσταση που υφίστατο

πριν από την παραβίαση (βλ. *Kurić κ.λπ. κατά Σλοβενίας* (δίκαιη ικανοποίηση) [GC], αριθ. 26828/06, παρ. 79, ECHR 2014). Τα Συμβαλλόμενα Κράτη που είναι διάδικοι σε μία υπόθεση είναι κατ' αρχήν ελεύθερα να επιλέγουν τα μέσα, με τα οποία θα συμμορφωθούν προς μια απόφαση του Δικαστηρίου που διαπιστώνει παραβίαση. Αυτή η διακριτική ευχέρεια ως προς τον τρόπο εκτέλεσης της απόφασης αντανακλά την ελευθερία επιλογής που συνοδεύει την πρωταρχική υποχρέωση των Συμβαλλομένων Κρατών βάσει της Σύμβασης να διασφαλίζουν τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που αυτή εγγυάται (άρθρο 1). Εφόσον η φύση της παραβίασης καθιστά δυνατή την επαναφορά των πραγμάτων στην πρότερη κατάσταση (*restitutio in integrum*), εναπόκειται στο καθ' ου Κράτος να την πραγματοποιήσει, καθώς το Δικαστήριο δεν έχει ούτε την εξουσία ούτε την πρακτική δυνατότητα να το πράξει το ίδιο. Εάν, αντιθέτως, το εσωτερικό δίκαιο δεν επιτρέπει – ή επιτρέπει μόνον εν μέρει – επανόρθωση των συνεπειών της παραβίασης, το άρθρο 41 εξουσιοδοτεί το Δικαστήριο να χορηγεί στον παθόντα τη δίκαιη ικανοποίηση που θα κρίνει ενδεδειγμένη (βλ. *Brumărescu κατά Ρουμανίας* (δίκαιη ικανοποίηση) [GC], αριθ. 28342/95, παρ. 20, ECHR 2001-I, και *Guiso-Gallisay κατά Ιταλίας* (δίκαιη ικανοποίηση) [GC], αριθ. 58858/00, παρ. 90, 22 Δεκεμβρίου 2009). Το Δικαστήριο απολαμβάνει ορισμένη διακριτική ευχέρεια κατά την άσκηση της εξουσίας αυτής, όπως μαρτυρούν το επίθετο «δίκαιη» και η φράση «εφόσον είναι αναγκαίο» (βλ. *Comingersoll S.A. κατά Πορτογαλίας* [GC], αριθ. 35382/97, παρ. 29, ECHR 2000-IV). Προς το σκοπό αυτό, μπορεί να χρειαστεί να προβεί σε συγκεκριμένες δικαιοδοτικές σκέψεις (βλ. *Vistiņš και Pererjolkins κατά Λετονίας* (δίκαιη ικανοποίηση) [GC], αριθ. 71243/01, παρ. 36, ECHR 2014, *Πρώην Βασιλιάς της Ελλάδας κ.λπ. κατά Ελλάδας* [GC] (δίκαιη ικανοποίηση), αριθ. 25701/94, παρ. 79, 28 Νοεμβρίου 2002, *S.C. Granitul S.A. κατά Ρουμανίας* (δίκαιη ικανοποίηση), αριθ. 22022/03, παρ. 15, 24 Απριλίου 2012, και *Kryvenkyi κατά Ουκρανίας*, αριθ. 43768/07, παρ. 52, 16 Φεβρουαρίου 2017).

33. Το Δικαστήριο επιπλέον επαναλαμβάνει ότι δεν υφίσταται ρητή διάταξη περί μη υλικής ή ηθικής βλάβης. Στις αποφάσεις του επί των υποθέσεων *Varnava κ.λπ. κατά Τουρκίας* ([GC], αριθ. 16064/90 και άλλες 8 προσφυγές, παρ. 224, ECHR 2009) και *Κύπρος κατά Τουρκίας* (δίκαιη ικανοποίηση) ([GC], αριθ. 25781/94, παρ. 56, ECHR 2014), το Δικαστήριο επιβεβαίωσε τις παρακάτω αρχές, οι οποίες διαμορφώθηκαν

σταδιακά στη νομολογία του. Καταστάσεις όπου ο προσφεύγων υπέστη προφανές τραύμα, είτε σωματικό είτε ψυχολογικό, πόνο και δυσφορία, αγωνία, άγχος, απογοήτευση, αισθήματα αδικίας ή εξευτελισμού, παρατεταμένη αβεβαιότητα, διαταραχή της ζωής του ή πραγματική απώλεια ευκαιριών μπορούν να διακριθούν από καταστάσεις όπου η δημόσια δικαίωση για την αδικία που υπέστη ο προσφεύγων, με μια απόφαση που είναι δεσμευτική για το Συμβαλλόμενο Κράτος, αφ' εαυτής αποτελεί ενδεδειγμένη μορφή αποκατάστασης. Σε ορισμένες καταστάσεις, όπου ένας νόμος, μια διαδικασία ή μια πρακτική κρίθηκε ότι υπολείπεται των προτύπων της Σύμβασης, αυτό αρκεί για να επανορθωθεί η κατάσταση. Σε άλλες καταστάσεις, όμως, η επίπτωση της παραβίασης μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι τέτοιας φύσεως και τέτοιου βαθμού που να επηρέασε τόσο σημαντικά την ηθική ευημερία του προσφεύγοντος ώστε να απαιτούνται περισσότερα. Τέτοια στοιχεία δεν προσφέρονται για μια διαδικασία υπολογισμού ή ακριβούς ποσοτικοποίησης. Ούτε είναι ο ρόλος του Δικαστηρίου να λειτουργεί σαν ένας μηχανισμός εθνικού δικαστηρίου που αποφαινεται επί αδικοπραξιών και καταλογίζει υπαιτιότητα και επιδικάζει αποζημιώσεις μεταξύ των διαδίκων μιας υπόθεσης αστικού δικαίου. Η αρχή που το καθοδηγεί είναι η δίκαιη κρίση, η οποία πάνω απ' όλα προϋποθέτει ευελιξία και μια αντικειμενική θεώρηση του τι είναι δίκαιο και εύλογο με βάση όλες τις περιστάσεις της υπόθεσης, συμπεριλαμβανομένης όχι μόνο της θέσης του προσφεύγοντος, αλλά και του όλου πλαισίου στο οποίο έλαβε χώρα η παραβίαση. Οι αποζημιώσεις λόγω ηθικής βλάβης που επιδικάζει το Δικαστήριο σκοπό έχουν να αναγνωρίσουν το γεγονός ότι λόγω της παραβίασης ενός θεμελιώδους ανθρώπινου δικαιώματος προκλήθηκε ηθική βλάβη και αντανakλούν τη σοβαρότητα της βλάβης υπό την ευρύτερη δυνατή έννοια (βλ. *Sargsyan κατά Αζερμπαϊτζάν* (δίκαιη ικανοποίηση) [GC], αριθ. 40167/06, παρ. 39, 12 Δεκεμβρίου 2017).

B. Εφαρμογή αυτών των αρχών στην παρούσα υπόθεση

1. Υλική βλάβη

34. Το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι με την κύρια απόφασή του διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 14 της Σύμβασης σε συνδυασμό με το άρθρο 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου για τους παρακάτω λόγους: ενώ ο σύζυγος της προσφεύγουσας είχε αποφασίσει να της κληροδοτήσει το σύνολο της περιουσίας του με διαθήκη που συνέταξε σύμφωνα με τον Αστικό Κώδικα ενώπιον Έλληνα συμβολαιογράφου, ο

Άρειος Πάγος έκρινε ότι το εφαρμοστέο δίκαιο για την υπόθεσή της είναι ο Ιερός Μουσουλμανικός Νόμος, με αποτέλεσμα να στερηθεί η προσφεύγουσα το ευεργέτημα της διαθήκης που είχε συντάξει ο σύζυγός της, δηλ. τα τρία τέταρτα της περιουσίας που της είχε κληροδοτήσει.

35. Το Δικαστήριο επίσης παρατηρεί ότι, με τις απαιτήσεις της βάσει του άρθρου 41 της Σύμβασης, η προσφεύγουσα ζητά αποζημίωση για τη βλάβη που υπέστη αναφορικά με την περιουσία του συζύγου της τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Τουρκία.

(α) Περιουσιακά στοιχεία στην Ελλάδα

36. Το Δικαστήριο παρατηρεί ότι η διαθήκη του συζύγου της προσφεύγουσας καλύπτει τα παρακάτω περιουσιακά στοιχεία, σύμφωνα με τα έγγραφα του υποθηκοφυλακείου:

(α) ένα διαμέρισμα, μία θέση στάθμευσης και ένα υπόγειο (ΚΑΕΚ 420170469058/2/8, 420170469058/3/4 και 420170469058/2/22), αξίας 34.067,08 ευρώ, το οποίο ανήκει κατά 50% στο σύζυγο της προσφεύγουσας και κατά 50% στην προσφεύγουσα,

(β) ένα οικοπέδο (ΚΑΕΚ 420170460019/0/0) και το επ' αυτού κατάστημα, με εμβαδό 24,45 τετραγωνικά μέτρα και αξία 15.337,41 ευρώ, το οποίο ανήκει κατά 25% στο σύζυγο της προσφεύγουσας, κατά 18,75% σε μία από τις αδελφές του, κατά 18,75% στην άλλη αδελφή και κατά 25% σε άλλο, άγνωστο πρόσωπο,

(γ) ένα αγροτεμάχιο (ΚΑΕΚ 420173428146/0/0) αξίας 5.400 ευρώ, το οποίο ανήκει κατά 33,33% στο σύζυγο της προσφεύγουσας, κατά 33,33% σε μία από τις αδελφές του και κατά 33,33% στην άλλη αδελφή, και

(δ) 75% ενός οικοπέδου (ΚΑΕΚ 420170494076) αξίας 12.777,45 ευρώ, του οποίου το υπόλοιπο 25% ανήκει στη μητέρα και την αδελφή της προσφεύγουσας. Το ακίνητο αυτό εν τω μεταξύ απαλλοτριώθηκε και οι αδελφές του διαθέτη δεν αμφισβήτησαν την κυριότητα της προσφεύγουσας επί του ακινήτου αυτού με την αίτηση που κατέθεσαν στις 19 Απριλίου 2017.

37. Το Δικαστήριο επίσης παρατηρεί ότι, αφού εξέδωσε ο Άρειος Πάγος την απόφασή του στις 6 Απριλίου 2017, οι αδελφές του θανόντος συζύγου της προσφεύγουσας ζήτησαν στις 19 Απριλίου 2017 από το Πρωτοδικείο Ροδόπης να διατάξει τη διόρθωση του κτηματολογίου, ώστε να αναγνωριστούν ως συγκύριοι της

περιουσίας του διαθέτη. Στις 20 Νοεμβρίου 2018 το Πρωτοδικείο με απόφασή του αναγνώρισε τις δύο αδελφές ως συγκυρίους και διέταξε την τροποποίηση της εγγραφής των ακινήτων στο κτηματολόγιο σύμφωνα με τους όρους της απόφασης. Τέλος, το δικαστήριο απεφάνθη ότι η προσφεύγουσα διατηρεί την κυριότητα του ενός τετάρτου της περιουσίας που της κληροδοτήθηκε και είναι υποχρεωμένη να μεταγράψει εκ νέου αυτό το ποσοστό της περιουσίας στο υποθηκοφυλακείο. Στις 24 Δεκεμβρίου 2018 η προσφεύγουσα κατέθεσε έφεση κατά της απόφασης αυτής στο Εφετείο Θράκης. Στις 23 Οκτωβρίου 2019 το Εφετείο επικύρωσε την πρωτόδικη απόφαση. Το Εφετείο Θράκης παρέπεμψε στην προηγούμενη οριστική απόφασή του υπ' αριθ. 183/2015, παρατηρώντας ότι με την απόφαση αυτή είχε κριθεί, με δεσμευτική ισχύ δεδικασμένου, ότι το εφαρμοστέο δίκαιο για την κληρονομία του θανόντος ήταν ο Ιερός Μουσουλμανικός Νόμος. Στις 20 Δεκεμβρίου 2019 η προσφεύγουσα κατέθεσε αίτηση αναίρεσης της απόφασης του Εφετείου.

38. Το Δικαστήριο θεωρεί ότι, παρόλο που η διαδικασία ενώπιον του Αρείου Πάγου εκκρεμεί, δεν είναι υποχρεωμένο να αναμείνει την έκβασή της για να εκδώσει την απόφασή του. Εν προκειμένω, επαναλαμβάνει τη νομολογία του σύμφωνα με την οποία, βάσει του άρθρου 41, μπορεί να εφαρμόσει το άρθρο αυτό, εφόσον το εσωτερικό δίκαιο του καθ' ου Κράτους «δεν επιτρέπει παρά μόνο ατελή» εξάλειψη των συνεπειών της διαπιστωθείσας παραβίασης. Εάν το θύμα της παραβίασης, αφού εξαντλήσει επί ματαίω τα εθνικά ένδικα μέσα προτού προσφύγει στα όργανα του Στρασβούργου παραπονούμενο για παραβίαση των δικαιωμάτων του, ήταν υποχρεωμένο να το πράξει για δεύτερη φορά προτού μπορέσει να λάβει δίκαιη ικανοποίηση από το Δικαστήριο, η συνολική διάρκεια της διαδικασίας που θεσπίζει η Σύμβαση δεν θα ήταν καθόλου συμβατή με την ιδέα της αποτελεσματικής προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τέτοια απαίτηση θα οδηγούσε σε μια κατάσταση ασυμβίβαστη με το στόχο και το σκοπό της Σύμβασης (βλ. *De Wilde, Ooms και Versyp κατά Βελγίου* (άρθρο 50), 10 Μαρτίου 1972, παρ. 16, Series A no. 14, και *Barberà, Messegué και Jabardo κατά Ισπανίας* (άρθρο 50), 13 Ιουλίου 1994, παρ. 17, Series A no. 285-C).

39. Κατά τη γνώμη της προσφεύγουσας, ο καλύτερος τρόπος επανόρθωσης της παραβίασης της Σύμβασης και του Πρώτου Πρωτοκόλλου είναι να διατάξει το Δικαστήριο *restitutio in integrum*, η οποία στην προκείμενη υπόθεση συνίσταται στην

– προς όφελός της – διόρθωση της εγγραφής της κληρονομιαίας περιουσίας στο κτηματολόγιο.

40. Σύμφωνα με τις πληροφορίες που παρασχέθηκαν από τους διαδίκους, οι κτηματολογικές εγγραφές δεν διορθώθηκαν μετά την απόφαση του Πρωτοδικείου της 20ής Νοεμβρίου 2018 και την απόφαση του Εφετείου της 23ης Οκτωβρίου 2019, ώστε να αναγνωριστούν οι αδελφές του θανόντος συζύγου της προσφεύγουσας ως συγκύριοι της περιουσίας του διαθέτη. Οι σχετικές εγγραφές δεν είναι δυνατόν να διορθωθούν εάν δεν εκδοθεί αμετάκλητη απόφαση υπέρ των αδελφών του θανόντος. Μόνο στην περίπτωση αυτή θα αναγνωριστούν οι αδελφές του θανόντος συζύγου της προσφεύγουσας ως συγκύριοι της περιουσίας του διαθέτη.

41. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο παρατηρεί, πρώτον, ότι η συνέπεια της παραβίασης της Σύμβασης που διαπίστωσε στην κύρια απόφασή του δεν είναι ακόμα απτή. Δεύτερον, επαναλαμβάνει ότι, κατ' αρχήν, το έργο του δεν είναι να ορίζει με ακρίβεια πώς θα πρέπει ένα Κράτος να θέσει τέλος σε μια παραβίαση της Σύμβασης και να επανορθώνει τις συνέπειές της.

42. Παρ' όλα αυτά, είναι σαφές ότι η επαναφορά της «πλησιέστερης δυνατής κατάστασης προς αυτήν που θα υπήρχε εάν δεν είχε συμβεί η κρινόμενη παραβίαση» (βλ. *Παπαμιχαλόπουλος κ.λπ. κατά Ελλάδας* (άρθρο 50), 31 Οκτωβρίου 1995, παρ. 38, Series A no. 330-B, προαναφερθείσα απόφαση στην υπόθεση *Vistiņš και Perepjolkins κατά Λετονίας*, παρ. 33, και *Chiragon κ.λπ. κατά Αρμενίας* (δίκαιη ικανοποίηση) [GC], αριθ. 13216/05, παρ. 59, ECHR 2017) θα συνίστατο στη λήψη μέτρων που θα εξασφαλίζουν ότι η προσφεύγουσα θα διατηρήσει την κυριότητα των περιουσιακών στοιχείων που της κληροδότησε ο σύζυγός στην Ελλάδα ή, σε περίπτωση τροποποίησης του κτηματολογίου, θα αποκατασταθούν τα περιουσιακά της δικαιώματα.

43. Το Δικαστήριο αποφασίζει ότι, εάν το καθ' ου Κράτος δεν λάβει τα προαναφερθέντα μέτρα εντός ενός έτους από την έκδοση της παρούσας απόφασης, οφείλει να πληρώσει στην προσφεύγουσα ποσό αποζημίωσης που θα λαμβάνει υπόψη την αξία της περιουσίας που της κληροδοτήθηκε σε αναλογία προς το ποσοστό που στερήθηκε σύμφωνα με τους κανόνες του Ιερού Μουσουλμανικού Νόμου.

44. Η αξία αυτής της περιουσίας, σύμφωνα με έγγραφο της ΔΟΥ Κομοτηνής προς την Κυβέρνηση, είναι 54.804,49 ευρώ, και στις παρατηρήσεις της η προσφεύγουσα δηλώνει ότι συμφωνεί με το ποσό αυτό.

45. Δεδομένου ότι, ως αποτέλεσμα της απόφασης του Αρείου Πάγου ότι η επίμαχη κληρονομία διέπεται από τον Ιερό Μουσουλμανικό Νόμο, η προσφεύγουσα στερήθηκε τα τρία τέταρτα της εν λόγω περιουσίας (ενώ διατήρησε την κυριότητα του ενός τετάρτου), δικαιούται, εκτός εάν το καθ' ου Κράτος λάβει τα προαναφερθέντα μέτρα εντός της ταχθείσας προθεσμίας, αποζημίωση που αντιστοιχεί στα τρία τέταρτα της αξίας της περιουσίας αυτής, δηλ. ποσό 41.103,36 ευρώ.

46. Όμως, η προσφεύγουσα δεν μπορεί να αντλήσει δικαίωμα διπλής αποζημίωσης ή αδικαιολόγητου πλουτισμού από την απόφαση του Δικαστηρίου. Συνεπώς, εάν η έκβαση της διαδικασίας που εκκρεμεί στην Ελλάδα είναι σύμφωνη με την κύρια απόφαση, θα πρέπει να επιστρέψει το ποσό αυτό στο καθ' ου Κράτος σε περίπτωση που εν τω μεταξύ καταβληθεί η αποζημίωση.

(β) Περιουσιακά στοιχεία που βρίσκονται στην Τουρκία

47. Το Δικαστήριο παρατηρεί ότι η προσφυγή που οδήγησε στην έκδοση της κύριας απόφασης στρέφεται μόνο κατά της Ελλάδας. Το ζήτημα των συνεπειών της διαθήκης του θανόντος, σε ό,τι αφορά τα περιουσιακά στοιχεία που βρίσκονται στην Τουρκία, αποτελεί αντικείμενο διαδικασιών που εκκρεμούν ενώπιον των τουρκικών δικαστηρίων. Η παρέμβαση των τουρκικών δικαστηρίων στην κληρονομική διαφορά μεταξύ της προσφεύγουσας και των αδελφών του διαθέτη προκλήθηκε τόσο από την αγωγή που άσκησε η προσφεύγουσα ενώπιον του Πολιτικού Πρωτοδικείου του Bakırköy με την οποία ζητούσε την εφαρμογή της διαθήκης στα περιουσιακά στοιχεία που βρίσκονται στην Τουρκία, όσο και από τις αδελφές του διαθέτη, οι οποίες από μέρους τους ζήτησαν να κηρυχθεί η διαθήκη άκυρη λόγω ασυμβατότητας με την τουρκική νομοθεσία (βλ. παραπάνω παρ. 16 και παρ. 88 της κύριας απόφασης). Στις 18 Ιανουαρίου 2018 το Πρωτοδικείο απεφάνθη ότι, κατόπιν των αποφάσεων που εξέδωσαν τα ελληνικά δικαστήρια, τα τουρκικά δικαστήρια δεν είναι υποχρεωμένα να επανεξετάσουν την υπόθεση. Οι εφέσεις που κατέθεσαν τόσο η προσφεύγουσα, όσο και οι αδελφές του διαθέτη, εκκρεμούν ενώπιον του Εφετείου Κωνσταντινουπόλεως.

48. Με αυτά τα δεδομένα, το Δικαστήριο δεν μπορεί να διακρίνει κάποιες συγκεκριμένες περιστάσεις που θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι συνιστούν άσκηση εκ μέρους της Ελλάδας της δικαιοδοσίας της αναφορικά με τις διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα στην Τουρκία.

49. Πρέπει να σημειωθεί επίσης ότι, αν και ο θανών σύζυγος της προσφεύγουσας συνέταξε τη διαθήκη του με γενικούς όρους, χωρίς να κάνει ειδική διάκριση μεταξύ των περιουσιακών στοιχείων που βρίσκονται στην Τουρκία και στην Ελλάδα, η συμβολαιογραφική πράξη αποδοχής της κληρονομίας που υπέγραψε η προσφεύγουσα αναφέρει και περιγράφει μόνο τα περιουσιακά στοιχεία του θανόντος που βρίσκονται στην Ελλάδα (βλ. παρ. 10 της κύριας απόφασης).

50. Σε κάθε περίπτωση, ακόμη και αν, όπως παρατηρεί το Δικαστήριο, η προσφεύγουσα θεωρούσε τα περιουσιακά στοιχεία που βρίσκονται στην Τουρκία ως μέρος της «κληρονομίας» που στερήθηκε, το Δικαστήριο, όταν έκρινε ότι το άρθρο 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου της Σύμβασης έχει εφαρμογή, στην παρ. 130 της κύριας απόφασής του, αναφέρθηκε ρητά στο γεγονός ότι «η προσφεύγουσα... προέβη σε μεταγραφή της περιουσίας που της μεταβιβάστηκε στο υποθηκοφυλακείο Κομοτηνής, καταβάλλοντας τα σχετικά τέλη μεταγραφής». Αυτό αφορούσε μόνο τα περιουσιακά στοιχεία που βρίσκονται στην Ελλάδα. Μόνο σε αυτή τη βάση εξέτασε το Δικαστήριο, στην κύρια απόφασή του, αν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 14 της Σύμβασης, σε συνδυασμό με το άρθρο 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου. Έτσι, στην κύρια απόφαση το Δικαστήριο δεν πήρε θέση επί της ουσίας αναφορικά με τα προβαλλόμενα δικαιώματα της προσφεύγουσας σε σχέση με τα περιουσιακά στοιχεία που βρίσκονται στην Τουρκία. Συνεπώς, αυτά τα περιουσιακά στοιχεία δεν είναι δυνατόν να αποτελέσουν τη βάση αξίωσης για δίκαιη ικανοποίηση κατά του καθ' ου Κράτους στην παρούσα διαδικασία βάσει του άρθρου 41.

51. Επιπλέον, το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι, σύμφωνα με το άρθρο 46 της Σύμβασης, κάθε απόφαση του Δικαστηρίου είναι δεσμευτική μόνο για τα Κράτη που ήταν διάδικοι στη διαδικασία που οδήγησε στην έκδοση της απόφασης, κάτι που δεν ισχύει για την Τουρκία, όσον αφορά στην κύρια απόφαση που εκδόθηκε εν προκειμένω. Παρ' όλα αυτά, τίποτα δεν εμποδίζει τα τουρκικά δικαστήρια να λάβουν υπόψη την κύρια απόφαση κατά την έκδοση της δικής τους απόφασης.

52. Το Δικαστήριο περαιτέρω επισημαίνει ότι η προσφεύγουσα θα έχει την ευκαιρία, εάν αυτό ενδείκνυται, να καταθέσει προσφυγή κατά της Τουρκίας αναφορικά με την οριστική απόφαση που θα εκδώσουν τα τουρκικά δικαστήρια σχετικά με τα αποτελέσματα της διαθήκης του συζύγου της στα περιουσιακά στοιχεία που βρίσκονται στην Τουρκία, σε περίπτωση που η απόφαση αυτή δεν λάβει υπόψη την κύρια απόφαση του Δικαστηρίου που έκρινε την Ελλάδα υπεύθυνη παραβίασης του άρθρου 14 της Σύμβασης, σε συνδυασμό με το άρθρο 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου, και σε περίπτωση που δεν συναγάγει από αυτήν τις αναγκαίες συνέπειες που απορρέουν από την ιδιότητα της Τουρκίας ως Συμβαλλόμενου Κράτους.

53. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο θεωρεί ότι, υπό τις περιστάσεις αυτές, δεν διαθέτει δικαιοδοσία, στο πλαίσιο της παρούσας υπόθεσης, να κρίνει επί των απαιτήσεων της προσφεύγουσας που αφορούν τα περιουσιακά στοιχεία του συζύγου της που βρίσκονται στην Τουρκία.

2. *Αποζημίωση λόγω ηθικής βλάβης*

54. Το Δικαστήριο αναγνωρίζει ότι η προσφεύγουσα αναμφίβολα υπέστη βλάβη λόγω της διάκρισης που υπέστη. Κατά δίκαιη κρίση, όπως επιβάλλεται από το άρθρο 41 της Σύμβασης, αποφασίζει να της επιδικάσει το ποσό των 10.000 ευρώ.

3. *Δικαστικά έξοδα*

55. Το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι δικαστικά έξοδα επιδικάζονται στον προσφεύγοντα βάσει του άρθρου 41 της Σύμβασης μόνο στο βαθμό που αποδεικνύεται ότι ήταν πραγματικά και αναγκαία. Ειδικότερα, σύμφωνα με την παρ. 2 του Κανόνα 60 του Κανονισμού του Δικαστηρίου, πρέπει να υποβάλλονται αναλυτικά στοιχεία κάθε απαίτησης που εγείρεται βάσει του άρθρου 41 της Σύμβασης, συνοδευόμενα από τα σχετικά παραστατικά, ειδάλλως το Δικαστήριο μπορεί να απορρίπτει την απαίτηση συνολικά ή εν μέρει. Επιπλέον, δικαστικά έξοδα πληρώνονται μόνο στο βαθμό που σχετίζονται με τη διαπιστωθείσα παραβίαση (βλ., μεταξύ πολλών άλλων, την προαναφερθείσα απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση *Vistiņš και Perepjolkins κατά Λετονίας*, παρ. 50).

56. Στην παρούσα υπόθεση, το Δικαστήριο διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 14 της Σύμβασης σε συνδυασμό με το άρθρο 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου. Πρέπει να αναγνωριστεί ότι ακόμη και αν δεν υπήρχε παραβίαση των διατάξεων αυτών, η

προσφεύγουσα θα είχε υποβληθεί σε έξοδα για τις διαδικασίες ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων. Ως εκ τούτου, έχοντας υπόψη τα παραστατικά που υπέβαλε προς τεκμηρίωση της απαίτησής της, το Δικαστήριο θεωρεί ότι θα πρέπει να αποζημιωθεί για το ποσό που αιτείται σε σχέση με τις διαδικασίες ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, δηλ. για τη δικηγορική αμοιβή ύψους 2.401,05 ευρώ. Επιπλέον, έχοντας υπόψη τα έγγραφα που βρίσκονται στη διάθεσή του και τη νομολογία του, το Δικαστήριο θεωρεί εύλογο να επιδικάσει στην προσφεύγουσα το σύνολο του ποσού που αιτείται σε σχέση με τη διαδικασία ενώπιόν του, δηλ. 3.427,28 ευρώ για την αμοιβή των δικηγόρων της και τα έξοδα της ακροαματικής διαδικασίας ενώπιον του Τμήματος Ευρείας Σύθεσης.

4. Τόκοι υπερημερίας

57. Το Δικαστήριο θεωρεί αρμόζον οι τόκοι υπερημερίας να υπολογίζονται με βάση το επιτόκιο οριακής χρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας συν 3 εκατοστιαίες μονάδες.

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΑΝΩΤΕΡΩ ΛΟΓΟΥΣ, ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ

1. *Αποφασίζει*, ομόφωνα,

(α) ότι η λήψη μέτρων από το καθ' ου Κράτος που θα εξασφαλίζουν ότι η προσφεύγουσα θα διατηρήσει την κυριότητα των περιουσιακών στοιχείων που κληρονόμησε στην Ελλάδα ή, σε περίπτωση τροποποίησης του κτηματολογίου, η αποκατάσταση των περιουσιακών δικαιωμάτων της συνιστούν κατάλληλη επανόρθωση για την παραβίαση των δικαιωμάτων της,

(β) ότι σε περίπτωση που δεν ληφθούν τα μέτρα αυτά εντός ενός έτους, το καθ' ου Κράτος οφείλει να καταβάλει στην προσφεύγουσα το ποσό των €41.103,36 (σαράντα μίας χιλιάδων εκατόν τριών ευρώ και τριάντα έξι λεπτών), συν τους φόρους με τους οποίους μπορεί να επιβαρυνθεί το ποσό αυτό, ως αποζημίωση λόγω υλικής βλάβης,

(γ) ότι από τη λήξη της προαναφερθείσας προθεσμίας ενός έτους και μέχρι την εξόφληση, θα πληρώνεται απλός τόκος επί των ανωτέρω ποσών, ο οποίος θα υπολογίζεται με βάση το επιτόκιο οριακής χρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας κατά την περίοδο υπερημερίας συν τρεις εκατοστιαίες μονάδες,

2. *Αποφασίζει*, ομόφωνα,

(α) ότι το καθ' ου Κράτος οφείλει να καταβάλει στην προσφεύγουσα εντός τριών μηνών τα παρακάτω ποσά:

(i) €10.000 (δέκα χιλιάδες ευρώ), συν τους φόρους με τους οποίους μπορεί να επιβαρυνθεί το ποσό αυτό, ως αποζημίωση λόγω ηθικής βλάβης,

(ii) €5.828,33 (πέντε χιλιάδες οκτακόσια είκοσι οκτώ ευρώ και τριάντα τρία λεπτά), συν τους φόρους με τους οποίους μπορεί να επιβαρυνθεί το ποσό αυτό, για δικαστικά έξοδα,

(β) ότι από τη λήξη της προαναφερθείσας τρίμηνης προθεσμίας και μέχρι την εξόφληση θα πληρώνεται απλός τόκος επί των ανωτέρω ποσών, ο οποίος θα υπολογίζεται με βάση το επιτόκιο οριακής χρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας κατά την περίοδο υπερημερίας συν τρεις εκατοστιαίες μονάδες,

3. *Απορρίπτει*, με δέκα τέσσερεις ψήφους υπέρ έναντι τριών κατά, τις υπόλοιπες αξιώσεις της προσφεύγουσας για δίκαιη ικανοποίηση.

Συντάχθηκε στα Αγγλικά και τα Γαλλικά και κοινοποιήθηκε γραπτώς στις 18 Ιουνίου 2020 σύμφωνα με τους Κανόνες 71 παρ. 1 και 77 παρ. 2 και 3 του Κανονισμού του Δικαστηρίου.

(υπογραφή)

Johan Callewaert

Βοηθός Γραμματέας

(υπογραφή)

Robert Spano

Πρόεδρος

Σύμφωνα με το άρθρο 45 παρ. 2 της Σύμβασης και τον Κανόνα 74 παρ. 2 του Κανονισμού του Δικαστηρίου, στην παρούσα απόφαση προσαρτάται η χωριστή άποψη των Δικαστών Lemmens, Koskelo και Eicke.

R.S.O.

J.C.

ΚΟΙΝΗ ΕΝ ΜΕΡΕΙ ΜΕΙΟΨΗΦΟΥΣΑ ΑΠΟΨΗ ΤΩΝ ΔΙΚΑΣΤΩΝ

LEMMENS, KOSKELO ΚΑΙ EICKE

Εισαγωγή

1. Συμφωνούμε με την πλειοψηφία ως προς την έκθεση των γενικών αρχών που πρέπει να εφαρμόζονται σε σχέση με την εκτίμηση της δίκαιης ικανοποίησης βάσει του άρθρου 41, η οποία περιέχεται στις παρ. 32 έως 33 της απόφασης, και ψηφίσαμε υπέρ των παρ. 1 και 2 του διατακτικού της παρούσας απόφασης.

2. Δυστυχώς, αδυνατούμε να συμφωνήσουμε με την πλειοψηφία ως προς την εφαρμογή αυτών των αρχών στο σκέλος της αξίωσης της προσφεύγουσας για δίκαιη ικανοποίηση που αφορά στα περιουσιακά στοιχεία που βρίσκονται στην Τουρκία και ως προς το συμπέρασμα της πλειοψηφίας σχετικά με αυτό.
3. Κατά τη γνώμη μας, για τους λόγους που εκτίθενται λεπτομερέστερα παρακάτω, η απόφαση όχι μόνο καταλήγει σε λάθος συμπέρασμα σχετικά με αυτό το σκέλος της αξίωσης, αλλά επίσης – ακόμα σημαντικότερο – βασίζεται σε μια αδικαιολόγητα συσταλτική ερμηνεία της κύριας απόφασης (*Molla Sali κατά Ελλάδας* [GC], αριθ. 20452/14, 19 Δεκεμβρίου 2018) και προβαίνει σε μεθοδολογική και διαδικαστική σύγχυση και συγχώνευση δύο χωριστών και διακριτών σταδίων της αξιολόγησης του παραπόνου της προσφεύγουσας βάσει της Σύμβασης.
4. Στο πλαίσιο αυτό, η πλειοψηφία απέφυγε να αντιμετωπίσει ορισμένα από τα δυσκολότερα ζητήματα που ανακύπτουν κατά την εκτίμηση της αποζημίωσης λόγω υλικής βλάβης βάσει του άρθρου 41 της Σύμβασης. Επιπλέον, δεν αξιοποίησε την ευκαιρία να αποφανθεί για τη μάλλον ελλιπή νομολογία του Δικαστηρίου στον τομέα αυτό. Εξ άλλου, στο πλαίσιο των αποφάσεων του Δικαστηρίου όπου τα ζητήματα του παραδεκτού, της ουσίας και της δίκαιης ικανοποίησης σχεδόν κατά κανόνα συνεξετάζονται, το ζήτημα της δίκαιης ικανοποίησης συχνά εξετάζεται τελείως επιφανειακά, σχεδόν εν παρόδω, χωρίς να γίνεται λεπτομερής έκθεση ή αναφορά των εφαρμοστέων νομικών αρχών. Επιπλέον, όπως και στην παρούσα υπόθεση, αυτή η επιφανειακή προσέγγιση αποβαίνει συχνά εις βάρος του προσφεύγοντος, για τον οποίο η επιδίκαση δίκαιης ικανοποίησης (και η λήψη οποιωνδήποτε άλλων ατομικών μέτρων) βάσει του άρθρου 41 της Σύμβασης, που απορρέει από την απόφαση του παρόντος Δικαστηρίου, μπορεί κάλλιστα να είναι το μόνο (και επιθυμητό) αποτέλεσμα της διαδικασίας που κίνησε ενώπιον του παρόντος Δικαστηρίου (σε ό,τι αφορά τον αντίστροφο κίνδυνο της υπερβολικής αποζημίωσης, βλ. τις χωριστές απόψεις των Δικαστών Koskelo και Eicke στην απόφαση επί της υπόθεσης *Čapský and Jeschkeová κατά Τσεχίας*, αριθ. 25784/09 και 36002/09, 9 Φεβρουαρίου 2017). Αυτό ισχύει ιδίως σε υποθέσεις όπου ο προσφεύγων χρειάστηκε να περιμένει σημαντικό χρόνο μέχρι την έκδοση της απόφασης και η πάροδος του χρόνου έχει καταστήσει πρακτικά αδύνατη την επαναφορά των πραγμάτων στην πρότερη κατάσταση (*restitutio in integrum*).

5. Άλλη μία συνέπεια της τρέχουσας πρακτικής του Δικαστηρίου είναι ότι ολοένα περισσότερο σπανίζουν ευκαιρίες όπως η παρούσα, όπου το Δικαστήριο καλείται να ασχοληθεί χωριστά (και αποκλειστικά) με το ζήτημα της δίκαιης ικανοποίησης που ανακύπτει από μια ήδη διαπιστωθείσα παραβίαση της Σύμβασης. Είναι, ως εκ τούτου, ατυχές ότι η πλειοψηφία επέλεξε να μην ασχοληθεί με τα δύσκολα ζητήματα – τόσο νομικά όσο και πραγματικά και αποδεικτικά – που αφορούν τη σχέση μεταξύ *restitutio in integrum* και αποζημίωσης, καθώς και τα ζητήματα της αιτιώδους συνάφειας και του ποσού της αποζημίωσης. Η απόφαση αυτή σαφώς συνιστά μια χαμένη ευκαιρία, και η κατεύθυνση του Τμήματος Ευρείας Σύνθεσης, σε μια υπόθεση όπως η παρούσα, θα βοηθούσε όχι μόνο τις διάφορες συνθέσεις του Δικαστηρίου στην κρίση των καθημερινών υποθέσεων που περιλαμβάνουν το ζήτημα της δίκαιης ικανοποίησης βάσει του άρθρου 41, αλλά και τους διαδίκους ενώπιον του Δικαστηρίου. Εξάλλου, θα μπορούσε να παράσχει στους διαδίκους σαφέστερη κατεύθυνση από αυτήν που είναι διαθέσιμη σήμερα, όσον αφορά την προσέγγιση που θα ακολουθεί το Δικαστήριο και τα αποδεικτικά στοιχεία (και τους ισχυρισμούς) που μπορεί να χρειαστούν (ή να βοηθήσουν), ώστε να πειστεί το Δικαστήριο να επιδικάσει ή να απορρίψει τη δίκαιη ικανοποίηση σε σχέση με τα σκέλη των απαιτήσεων που εγείρονται ή και το αιτούμενο ποσό.

Ιστορικό

6. Στις 18 Δεκεμβρίου 2018 το Δικαστήριο εξέδωσε την κύρια απόφασή του επί της παρούσας υπόθεσης. Στην απόφαση αυτή το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι «υπήρξε παραβίαση του άρθρου 14 της Σύμβασης, σε συνδυασμό με το άρθρο 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου της Σύμβασης» (παρ. 3 του διατακτικού). Ασκώντας τη δικαιοδοσία του βάσει του άρθρου 19 της Σύμβασης, το Δικαστήριο ως εκ τούτου διαπίστωσε κατ' ανάγκη ότι, μη τηρώντας «τις δεσμεύσεις που έχει αναλάβει με βάση τη Σύμβαση και τα Πρωτόκολλά της», η Ελλάδα παραβίασε την πρωταρχική της υποχρέωση που απορρέει από τη Σύμβαση να διασφαλίζει τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που αυτή εγγυάται (άρθρο 1 της Σύμβασης) και διέπραξε διεθνή αδικοπραξία που γεννά (κρατική) ευθύνη στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου και του δικαίου της Σύμβασης.

7. Όσον αφορά το ζήτημα της δίκαιης ικανοποίησης βάσει του άρθρου 41 της Σύμβασης, το Δικαστήριο παρατηρούσε τα εξής:

«Η προσφεύγουσα ζητά το ποσό των 967.686,75 ευρώ ως αποζημίωση για την υλική βλάβη που υπέστη λόγω της παραβίασης του άρθρου 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου της Σύμβασης. Προς υποστήριξη του αιτήματός της προσκομίζει έγγραφα των ελληνικών φορολογικών αρχών σχετικά με την περιουσία που βρίσκεται στην Ελλάδα και εκθέσεις Τούρκων εμπειρογνομόνων σχετικά με την περιουσία που βρίσκεται στην Τουρκία. Επίσης, ζητά το ποσό των 30.000 ευρώ ως αποζημίωση για την ηθική βλάβη που υπέστη λόγω της παραβίασης των άρθρων 6 και 14 της Σύμβασης. Τέλος, για δικαστικά έξοδα ζητά το ποσό των 8.500 ευρώ.» (παρ. 164)

8. Όμως, το Δικαστήριο έκρινε ότι το ζήτημα της εφαρμογής του άρθρου 41 της Σύμβασης δεν ήταν (ακόμη) ώριμο προς επίλυση και επιφυλάχθηκε να κρίνει το ζήτημα αυτό αργότερα, τάσσοντας αρχική προθεσμία τριών μηνών για την επίτευξη τυχόν συμφωνίας μεταξύ του καθ' ου Κράτους και της προσφεύγουσας (Κανόνας 75 παρ. 1 του Κανονισμού του Δικαστηρίου).

Το νόημα της κύριας απόφασης

9. Υπό το φως των όρων της παρούσας απόφασης, και ιδίως των παρ. 49 και 50, είναι σημαντικό να δηλώσουμε ποιο, κατά την αντίληψή μας, είναι το πλαίσιο και το περιεχόμενο των συμπερασμάτων στα οποία κατέληξε η κύρια απόφαση. Δυστυχώς, δεν μπορούμε να αναγνωρίσουμε τη συσταλτική ερμηνεία της απόφασης αυτής που εκτίθεται στις παραπάνω παραγράφους. Σύμφωνα με την παρ. 50 της παρούσας απόφασης:

«... ακόμη και αν [...] η προσφεύγουσα θεωρούσε τα περιουσιακά στοιχεία που βρίσκονται στην Τουρκία ως μέρος της "κληρονομίας" που στερήθηκε, το Δικαστήριο, όταν έκρινε ότι το άρθρο 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου έχει εφαρμογή, στην παρ. 130 της κύριας απόφασής του, αναφέρθηκε ρητά στο γεγονός ότι "η προσφεύγουσα... προέβη σε μεταγραφή της περιουσίας που της μεταβιβάστηκε στο υποθηκοφυλακείο Κομοτηνής, καταβάλλοντας τα σχετικά τέλη μεταγραφής". Αυτό αφορούσε μόνο τα περιουσιακά στοιχεία που βρίσκονται στην Ελλάδα. Μόνο σε αυτή τη βάση εξέτασε, στην κύρια απόφαση, αν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 14 της Σύμβασης σε συνδυασμό με το άρθρο 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου. Έτσι, στην κύρια απόφαση το

Δικαστήριο δεν πήρε θέση επί της ουσίας αναφορικά με τα προβαλλόμενα δικαιώματα της προσφεύγουσας σε σχέση με τα περιουσιακά στοιχεία που βρίσκονται στην Τουρκία. Συνεπώς, αυτά τα περιουσιακά στοιχεία δεν είναι δυνατόν να αποτελέσουν τη βάση αξίωσης για δίκαιη ικανοποίηση κατά του καθ' ου Κράτους στην παρούσα διαδικασία βάσει του άρθρου 41.»

10. Δεχόμαστε ότι ισχύει ότι το Δικαστήριο δεν πήρε θέση επί της ουσίας αναφορικά με τα περιουσιακά στοιχεία που βρίσκονται στην Τουρκία και που κληροδότησε στην προσφεύγουσα ο σύζυγός της βάσει της διαθήκης που συνέταξε σύμφωνα με τον Αστικό Κώδικα. Όμως, το ίδιο ισχύει και για τα περιουσιακά στοιχεία που βρίσκονται στην Ελλάδα και που κληροδοτήθηκαν στην προσφεύγουσα με την ίδια διαθήκη, και αυτό διότι το ζήτημα των αντίστοιχων περιουσιακών στοιχείων που καλύπτονται από τη διαθήκη που συνέταξε ο σύζυγος της προσφεύγουσας στην πραγματικότητα δεν συνιστούσε συναφή ή αναγκαίο παράγοντα για την επίλυση των ζητημάτων που ανέκυπταν βάσει του άρθρου 14 της Σύμβασης, σε συνδυασμό με το άρθρο 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου. Όμως, ισχύει και το αντίστροφο, δηλ. ότι πουθενά το Δικαστήριο – ούτε στην κύρια απόφαση ούτε αλλού – δεν έδωσε στην προσφεύγουσα καμία ένδειξη ότι τα ακίνητα που βρίσκονται στην Τουρκία δεν αποτελούν μέρος της σχετικής «κληρονομίας», αναφορικά με την οποία η κύρια απόφαση διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 14 της Σύμβασης, σε συνδυασμό με το άρθρο 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου. Εάν χρειάζεται τέτοια επιβεβαίωση, αυτή βρίσκεται στο γεγονός ότι αποτελούν σημαντικό μέρος των ισχυρισμών της προσφεύγουσας βάσει του άρθρου 41, όπως συνοψίζονται στις παρ. 18 έως 21 της παρούσας απόφασης.

11. Επίσης, δεν υπάρχει ένδειξη ότι η φύση της αξίωσής της (και σε σχέση με τα τουρκικά ακίνητα που της κληροδοτήθηκαν με τη διαθήκη του συζύγου της) δεν υπήρξε σαφής καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας επί της ουσίας της υπόθεσης. Εξ άλλου, όπως σημειώνει η κύρια απόφαση, η κληρονομία που θα μεταβιβαζόταν στην προσφεύγουσα με τη συμβολαιογραφική διαθήκη που συνέταξε ο Έλληνας υπήκοος σύζυγός της (που τύγχανε να είναι μουσουλμανικού θρησκεύματος) – και ως εκ τούτου αποτελούσε το αντικείμενο της υπόθεσης ενώπιον του Δικαστηρίου – περιλάμβανε «ολόκληρη την περιουσία του... συγκεκριμένα το εν τρίτον αγροτεμαχίου εμβαδού δύο

στρεμμάτων κοντά στην Κομοτηνή, ποσοστό 50% εξ αδιαιρέτου ενός διαμερίσματος εμβαδού 127 τετραγωνικών μέτρων, ενός χώρου στάθμευσης και ενός υπογείου σε πολυκατοικία στην Κομοτηνή, ποσοστό 25% εξ αδιαιρέτου ενός καταστήματος στην Κομοτηνή, εκτάσεως 24 τετραγωνικών μέτρων, και ενός ακόμα καταστήματος εμβαδού 31 τετραγωνικών μέτρων στην Κομοτηνή, το οποίο, μετέπειτα, απαλλοτριώθηκε έναντι αποζημιώσεως η οποία έχει ήδη καταβληθεί στην προσφεύγουσα, και τέσσερα ακίνητα στην Κωνσταντινούπολη» (βλ. παρ. 9 της κύριας απόφασης, η υπογράμμιση δική μας).

12. Αυτό αντανakλά το γεγονός ότι, στις από 29 Ιανουαρίου 2017 παρατηρήσεις της που υπέβαλε στο πλαίσιο της διαδικασίας επί της ουσίας σε απάντηση των παρατηρήσεων της Κυβέρνησης επί του παραδεκτού και επί της ουσίας, η προσφεύγουσα ανέφερε ρητά, μεταξύ άλλων, ότι «ο διαθέτης είχε στην κυριότητά του τα παρακάτω ακίνητα στην Τουρκία (Κωνσταντινούπολη)», προσδιορίζοντας, τόσο στις παρατηρήσεις όσο και στα σχετικά αποδεικτικά στοιχεία, ένα ακίνητο στη συνοικία Fatih της Κωνσταντινούπολης και άλλα τρία ακίνητα στη συνοικία Bakırköy της Κωνσταντινούπολης (βλ., μεταξύ άλλων, παρ. 8 και 44). Μαζί με τις παρατηρήσεις της η προσφεύγουσα υπέβαλε ως συνημμένα εκθέσεις Τούρκων εμπειρογνομόνων σχετικά με τον προσδιορισμό της αξίας αυτών των ακινήτων.

13. Η πλειοψηφία προσπαθεί να υπερβεί αυτή τη δυσκολία (α) ισχυριζόμενη ότι «αν και ο θανών σύζυγος της προσφεύγουσας συνέταξε τη διαθήκη του με γενικούς όρους, χωρίς να κάνει ειδική διάκριση μεταξύ των περιουσιακών στοιχείων που βρίσκονται στην Τουρκία και στην Ελλάδα, η συμβολαιογραφική πράξη αποδοχής της κληρονομίας που υπέγραψε η προσφεύγουσα αναφέρει και περιγράφει μόνο τα περιουσιακά στοιχεία του θανόντος που βρίσκονται στην Ελλάδα (βλ. παρ. 10 της κύριας απόφασης)» (βλ. παρ. 49 της παρούσας απόφασης) και (β) παραπέμποντας στο γεγονός ότι το Δικαστήριο, «στην παρ. 130 της κύριας απόφασής του, αναφέρθηκε ρητά στο γεγονός ότι "η προσφεύγουσα... προέβη σε μεταγραφή της περιουσίας που της μεταβιβάστηκε στο υποθηκοφυλακείο Κομοτηνής, καταβάλλοντας τα σχετικά τέλη μεταγραφής"» (βλ. παρ. 50 της παρούσας απόφασης). Όμως, καμία από αυτές τις δύο διατάξεις της κύριας απόφασης δεν παρέχει σαφή ένδειξη ότι το Δικαστήριο απέκλεισε τα τουρκικά ακίνητα που της κληροδοτήθηκαν με τη διαθήκη του συζύγου της.

14. Μάλιστα, η παρ. 10 της κύριας απόφασης δεν έχει τη σαφή και απερίφραστη διατύπωση που προβάλλει η πλειοψηφία. Απλά σημειώνει ότι «[μ]ε την υπ' αριθ. 12785/2003 απόφασή του, το Μονομελές Πρωτοδικείο Κομοτηνής επικύρωσε στις 10 Ιουνίου 2008 τη διαθήκη που κατέθεσε η προσφεύγουσα, βάσει του πιστοποιητικού εγγυτέρων συγγενών που προσκόμισε ενώπιόν του. Στις 6 Απριλίου 2010 η προσφεύγουσα αποδέχθηκε την κληρονομία του συζύγου της με συμβολαιογραφική πράξη. Η προσφεύγουσα προσκόμισε την πράξη αποδοχής της κληρονομίας στην αρμόδια δημόσια οικονομική υπηρεσία και προέβη σε μεταγραφή της περιουσίας που της μεταβιβάστηκε στο υποθηκοφυλακείο Κομοτηνής, καταβάλλοντας τα σχετικά τέλη μεταγραφής. Από τη δικογραφία δεν προκύπτει ότι στην προσφεύγουσα καταλογίστηκε φόρος κληρονομίας για την περιουσία που της μεταβιβάστηκε.» Δεν υπάρχει απολύτως καμία ένδειξη (και καμία απόδειξη) ότι η συμβολαιογραφική πράξη αποδοχής της κληρονομίας που υπέγραψε η προσφεύγουσα αφορούσε μόνο τα ακίνητα που βρίσκονται στην Ελλάδα. Τουναντίον, δηλώνει ότι η πράξη αποδοχής της κληρονομίας, όπως και η ίδια η επικυρωθείσα διαθήκη, αφορούσαν το σύνολο της κληρονομίας του συζύγου της, δηλ. και τα ακίνητα που βρίσκονται στην Τουρκία. Επιπλέον, σε ό,τι αφορά τη μεταγραφή στο υποθηκοφυλακείο, μπορεί να θεωρηθεί ως δεδομένο ότι τα υποθηκοφυλακεία της Ελλάδας δύνανται να μεταγράφουν μόνο ακίνητα που βρίσκονται στην Ελλάδα. Συνεπώς, το γεγονός και μόνο ότι η προσφεύγουσα προέβη σε μεταγραφή ελληνικών ακινήτων σε ελληνικό υποθηκοφυλακείο δεν μπορεί να συνηγορεί υπέρ του αποκλεισμού των τουρκικών ακινήτων από την αξίωσή της ενώπιον του παρόντος Δικαστηρίου.

15. Ομοίως, η παραπομπή στην παρ. 130 της κύριας απόφασης επίσης δεν παρέχει επαρκή (ή οποιαδήποτε) υποστήριξη του συμπεράσματος ότι αυτά τα ακίνητα δεν μπορούν να αποτελέσουν τη βάση αξίωσης της προσφεύγουσας για δίκαιη ικανοποίηση στην παρούσα υπόθεση. Ναι μεν η παρ. 130 αναφέρει ως περιστατικό ότι η προσφεύγουσα «προέβη σε μεταγραφή της περιουσίας που της μεταβιβάστηκε», αλλά το αναφέρει και πάλι χωρίς να παρέχει καμία ένδειξη ότι αυτό συμπεριλαμβάνει ή αποκλείει τα ακίνητα που αναφέρονται στη διαθήκη (και που αποδέχθηκε η προσφεύγουσα με την πράξη αποδοχής κληρονομίας) και τα οποία βρίσκονται στην Τουρκία. Όμως, η όποια βάση μπορεί να υποστηριχθεί ότι παρέχει η παράθεση του

περιστατικού αυτού στην προσέγγιση που υιοθετεί η πλειοψηφία υπονομεύεται περαιτέρω από το γεγονός ότι η υπόλοιπη παράγραφος επανέρχεται αμέσως στο ζήτημα της διαθήκης και της καθολικότητας της περιουσίας (αντί να επικεντρώνεται σε οποιαδήποτε συγκεκριμένα στοιχεία μπορεί να αποτελούν μέρος της περιουσίας αυτής):

«Το Πολυμελές Πρωτοδικείο Ροδόπης και το Εφετείο Θράκης εκδίκασαν την αγωγή των αδελφών του κληρονομουμένου επικυρώνοντας τη διαθήκη, την οποία ο διαθέτης είχε επιλέξει ελεύθερα να συντάξει σύμφωνα με τις σχετικές διατάξεις του Αστικού Κώδικα. Ο μόνος λόγος που η προσφεύγουσα δεν έλαβε το κληρονομητήριο που προβλέπεται στο άρθρο 1956 του Αστικού Κώδικα είναι ότι οι αδελφές του κληρονομουμένου προσέβαλαν το κύρος της διαθήκης αμέσως μετά τη επικύρωσή της από το Μονομελές Πρωτοδικείο Κομοτηνής (βλ. παραπάνω παρ. 11). Συνεπώς, η προσφεύγουσα θα είχε κληρονομήσει ολόκληρη την περιουσία του συζύγου της, εάν ο διαθέτης δεν ανήκε στο μουσουλμανικό θρήσκευμα.»

16. Στην κύρια απόφαση δεν εντοπίζεται καμία άλλη ένδειξη που θα μπορούσε να έχει προετοιμάσει την προσφεύγουσα ότι η αξίωσή της βάσει του άρθρου 41 περιορίζεται, κατά την άποψη του Δικαστηρίου, τόσο στενά στο αντικείμενο που δέχεται η παρούσα απόφαση. Μάλιστα, αν μη τι άλλο, το υπόλοιπο κείμενο της κύριας απόφασης επιβεβαιώνει περαιτέρω την εντύπωση ότι το Δικαστήριο είχε διαρκώς ασχοληθεί με την ολότητα της διαθήκης ή της κληρονομιάς του συζύγου της, χωρίς να αποκλείει ποτέ το Δικαστήριο από την εκτίμησή του τα ακίνητα που βρίσκονται στην Τουρκία. Βλ., μεταξύ άλλων:

α) Την ακόλουθη σύνοψη του παραπόνου της προσφεύγουσας: ότι «με την εφαρμογή του Ιερού Μουσουλμανικού Νόμου αντί του Αστικού Κώδικα επί της διαθήκης του συζύγου της, ο Άρειος Πάγος της στέρησε τα τρία τέταρτα της κληρονομιάς της» (παρ. 84), καθώς και

β) Τα παρακάτω:

«...το Δικαστήριο θεωρεί ότι το περιουσιακό συμφέρον της προσφεύγουσας να κληρονομήσει το σύζυγό της ήταν επαρκούς φύσεως και επαρκώς αναγνωρισμένο, ώστε να συνιστά "περιουσία" κατά την έννοια του κανόνα του πρώτου εδαφίου της παρ. 1 του άρθρου 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου της Σύμβασης...» (παρ. 131)

«Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι αυτή προσδοκούσε, όπως και κάθε άλλος Έλληνας πολίτης, ότι η κληρονομία του συζύγου της μετά το θάνατό του θα ρυθμιζόταν σύμφωνα με τη διαθήκη που αυτός είχε συντάξει.» (παρ. 139)

«Εν κατακλείδι, η προσφεύγουσα, ως τιμώμενη διαθήκης που συντάχθηκε σύμφωνα με τις διατάξεις του Αστικού Κώδικα από διαθέτη μουσουλμανικού θρησκειύματος, βρισκόταν σε σχετικά παρόμοια κατάσταση με μια τιμώμενη διαθήκης που συντάχθηκε σύμφωνα με τις διατάξεις του Αστικού Κώδικα από διαθέτη που δεν ανήκει στο μουσουλμανικό θρήσκευμα, και υπέστη διαφορετική μεταχείριση λόγω "άλλης ιδιότητας", δηλ. του θρησκειύματος του διαθέτη.» (παρ. 141)

«Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο παρατηρεί ότι η εφαρμογή του Ιερού Μουσουλμανικού Νόμου στην εν θέματι περιουσία είχε σοβαρές επιπτώσεις για την προσφεύγουσα, καθώς της στέρησε τα τρία τέταρτα της κληρονομίας.» (παρ. 145)

«Η κύρια συνέπεια της προσέγγισης που έχει υιοθετήσει ο Άρειος Πάγος σε κληρονομικές υποθέσεις από το 1960 και που ακολουθείται από ορισμένα κατώτερα δικαστήρια, σύμφωνα με την οποία οι κληρονομικές υποθέσεις που σχετίζονται με μέλη της μουσουλμανικής μειονότητας πρέπει να διέπονται από τον Ιερό Μουσουλμανικό Νόμο, είναι ότι οι συμβολαιογραφικές διαθήκες που συντάσσουν έλληνες πολίτες μουσουλμανικού θρησκειύματος στερούνται νομικής ισχύος, διότι ο Ιερός Μουσουλμανικός Νόμος αναγνωρίζει μόνο την εξ αδιαθέτου διαδοχή, με εξαίρεση τις ισλαμικές διαθήκες.» (παρ. 148)

«Εν κατακλείδι, με βάση τις παραπάνω σκέψεις, το Δικαστήριο κρίνει ότι η διαφορετική μεταχείριση που υπέστη η προσφεύγουσα ως τιμώμενη διαθήκης που είχε συνταχθεί από διαθέτη μουσουλμανικού θρησκειύματος σύμφωνα με τον Αστικό Κώδικα, σε σύγκριση με τιμώμενη διαθήκης που συντάσσεται σύμφωνα με τον Αστικό Κώδικα από μη μουσουλμάνο διαθέτη, στερείται αντικειμενικής και εύλογης αιτιολόγησης.» (παρ. 161)

17. Βεβαίως, έχοντας ιδίως υπόψη τους λόγους στους οποίους βασίζει τα συμπεράσματά της η πλειοψηφία στην παρούσα απόφαση, θα ήταν δυνατόν και αναγκαίο να καταστεί σαφές στην προσφεύγουσα με την κύρια απόφαση ότι τα ακίνητα αυτά δεν μπορούν «να αποτελέσουν τη βάση οποιασδήποτε απαίτησης για δίκαιη ικανοποίηση» στην παρούσα διαδικασία. Αν όχι νωρίτερα, η παρ. 164 της κύριας

απόφασης (που παρατίθεται παραπάνω) θα ήταν η τελευταία ευκαιρία για να γίνει αυτό και η δίκαιη μεταχείριση των διαδίκων θα επέβαλλε να γίνει αυτό με τη σαφέστερη δυνατή διατύπωση. Αυτό ισχύει ιδίως σε περιπτώσεις όπως η παρούσα όπου είναι σαφές από τα αποδεικτικά στοιχεία ότι η προσέγγιση αυτή θα στερούσε από την προσφεύγουσα την ευκαιρία να επιχειρηματολογήσει ή να λάβει αποζημίωση για το μακράν πολυτιμότερο τμήμα της κληρονομιάς της, που έχει εκτιμηθεί από εμπειρογνώμονες στα 936.912,50 ευρώ (βλ. παρ. 21 της παρούσας απόφασης, έναντι συνολογούμενης αξίας 41.103,36 ευρώ των ακινήτων που βρίσκονται στην Ελλάδα (βλ. παρ. 9, 21, 26 και 36 της παρούσας απόφασης)).

18. Τέλος, από νομική άποψη, η θέση που λαμβάνει σήμερα η πλειοψηφία στην προσπάθειά της να επιβάλει μια συσταλτική ερμηνεία της κύριας απόφασης παρουσιάζει δυσκολίες.

19. Εξ άλλου, η παρ. 127 της κύριας απόφασης καθιστά σαφές ότι το Δικαστήριο, όταν προσδιόρισε την σχετική «περιουσία» για να διαπιστώσει αν το παράπονο της προσφεύγουσας εμπίπτει στο άρθρο 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου, επικαλέστηκε ρητά την απόφασή του στην υπόθεση *Fabris κατά Γαλλίας* ([GC], αριθ. 16574/08, παρ. 52, ECHR 2013), σύμφωνα με την οποία «σε υποθέσεις αφορώσες παράπονο βάσει του άρθρου 14, σε συνδυασμό με το άρθρο 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου της Σύμβασης, όπου ο προσφεύγων στερήθηκε, συνολικά ή εν μέρει, ένα συγκεκριμένο περιουσιακό στοιχείο λόγω άσκησης διακρίσεων εις βάρος του σύμφωνα με το άρθρο 14, το σχετικό κριτήριο είναι αν, εφόσον δεν ασκείτο η προβαλλόμενη διάκριση, ο προσφεύγων θα διέθετε δικαίωμα, εκτελεστό βάσει του εθνικού δικαίου, αναφορικά με το εν λόγω περιουσιακό στοιχείο» (βλ. επίσης, *mutatis mutandis*, *Stec κ.λπ. κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (dec.) [GC], αριθ. 65731/01 και 65900/01, παρ. 55, ECHR 2005-X, και *Andrejeva κατά Λετονίας* [GC], αριθ. 55707/00, παρ. 79, ECHR 2009).

20. Επιπλέον, οι παρ. 131 και 140 της κύριας απόφασης αναφέρουν ότι (α) κατά την εφαρμογή της αρχής αυτής, «το Δικαστήριο θεωρεί ότι το περιουσιακό συμφέρον της προσφεύγουσας να κληρονομήσει το σύζυγό της ήταν επαρκούς φύσεως και επαρκώς αναγνωρισμένο, ώστε να συνιστά "περιουσία" κατά την έννοια του κανόνα του πρώτου εδαφίου της παρ. 1 του άρθρου 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου της Σύμβασης» και (β) η επίμαχη διάκριση στην παρούσα υπόθεση απορρέει από το γεγονός ότι «με την

απόφασή του της 7ης Οκτωβρίου 2013, ο Άρειος Πάγος... έκρινε ότι η εν λόγω κληρονομία ανήκει στην κατηγορία των μουλκίων και ότι, ως εκ τούτου, η επίδικη δημόσια διαθήκη στερείται νομικής ισχύος». Όπως επιβεβαιώνει στη συνέχεια το Δικαστήριο, «[μ]ε αυτή του την κρίση ο Άρειος Πάγος έθεσε την προσφεύγουσα σε διαφορετική θέση από ό,τι μια έγγαμη τιμώμενη διαθήκης μη μουσουλμάνου συζύγου».

21. Αντιθέτως, εάν η κύρια απόφαση επικεντρωνόταν, όπως υποστηρίζει τώρα η πλειοψηφία, μόνο στα (μεταγραφέντα) ελληνικά ακίνητα, είναι προφανές ότι θα έμεναν αναπάντητα κρίσιμα (και ενδεχομένως αποφασιστικά) ζητήματα παραδεκτού και ουσίας. Εξ άλλου, επί της ουσίας, το Δικαστήριο, αφού διεξήγαγε ανάλυση άμεσης διάκρισης, δεν διαπίστωσε καμία διαφορετική μεταχείριση (και, ακόμα λιγότερο, διάκριση) σε σχέση με τα μεταγραφέντα ακίνητα ή το γεγονός ή τη διαδικασία της μεταγραφής τους. Επιπλέον, ως προς το παραδεκτό, όπως είναι σαφές από την παρούσα απόφαση, η πλειοψηφία στην πραγματικότητα δέχεται ότι το εκτελεστό των δικαιωμάτων της επί αυτών των (ελληνικών) ακινήτων εξακολουθεί να απασχολεί τα ελληνικά δικαστήρια και ακόμη δεν έχει εκδοθεί οριστική απόφαση (μεταξύ άλλων και για τους σκοπούς του άρθρου 35 παρ. 1 της Σύμβασης).

22. Ως αποτέλεσμα των ανωτέρω, είναι κατά τη γνώμη μας σαφές ότι η σχετική «περιουσία» στην οποία αναφέρεται η κύρια απόφαση μπορεί να είναι μόνο το σύνολο της «περιουσίας» ή «κληρονομίας» που κληροδότησε στην προσφεύγουσα ο θανών σύζυγός της, η οποία κατ' ανάγκη περιλαμβάνει και τα ακίνητα που βρίσκονται στην Τουρκία. Συνεπώς, η απαίτηση για δίκαιη ικανοποίηση που προσδιορίστηκε και που ο καθορισμός της αναβλήθηκε σύμφωνα με την παρ. 164 της κύριας απόφασης περιλάμβανε και το σκέλος της απαίτησης που αφορά τα τουρκικά ακίνητα, τα οποία αποτελούν μέρος της «περιουσίας» ή «κληρονομίας». Εκτός εάν θεωρηθεί ότι απλά πρόκειται για παράλειψη εκ παραδρομής, το παραπάνω συμπέρασμα ενισχύεται περαιτέρω από το γεγονός ότι, στο διατακτικό της κύριας απόφασης, κανένα σκέλος της απαίτησης της προσφεύγουσας δεν κηρύσσεται απαράδεκτο και δεν απορρίπτεται.

Η κατάσταση αναφορικά με τα τουρκικά ακίνητα

23. Τόσο η κύρια απόφαση (παρ. 31) όσο και η παρούσα απόφαση (παρ. 16) σημειώνουν ότι η εκτέλεση της διαθήκης του συζύγου της προσφεύγουσας σε σχέση με τα τουρκικά ακίνητα αυτή τη στιγμή αποτελεί αντικείμενο (χωριστών) νομικών

διαδικασιών ενώπιον των τουρκικών δικαστηρίων. Όπως σημειώνει η παρούσα απόφαση στην παρ. 16, οι διαδικασίες αυτές κινήθηκαν αφενός από την προσφεύγουσα, η οποία άσκησε αγωγή ενώπιον του Πολιτικού Πρωτοδικείου του Bakırköy με την οποία ζητά την εφαρμογή της διαθήκης στα περιουσιακά στοιχεία που βρίσκονται στην Τουρκία, και αφετέρου από τις αδελφές του συζύγου της προσφεύγουσας, οι οποίες κατέθεσαν αίτηση ακύρωσης της διαθήκης λόγω ασυμβατότητας με την τουρκική νομοθεσία. Αφού ανέβαλε την κρίση του επί της υπόθεσης αυτής ενόψει της έκβασης των διαδικασιών ενώπιον των ελληνικών δικαστηρίων:

«... στις 18 Ιανουαρίου 2018 το Πολιτικό Πρωτοδικείο του Bakırköy έκρινε ότι δεν είναι υποχρεωμένο να εξετάσει την αίτηση που κατέθεσαν οι αδελφές του θανόντος συζύγου της προσφεύγουσας ζητώντας την ακύρωση της διαθήκης του σύμφωνα με τις αρχές του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου που είναι ενσωματωμένες στον Αστικό Κώδικα της Τουρκίας (διαθήκη αντίθετη προς την τουρκική δημόσια πολιτική). Το δικαστήριο έκρινε ότι η απόφαση που εξέδωσε ο Άρειος Πάγος είναι οριστική και ότι, σύμφωνα με το τουρκικό ιδιωτικό διεθνές δίκαιο, είναι δεσμευτική για το δικαστήριο, συνεπώς δεν χρειάζεται να επανεξετάσει την υπόθεση.»

24. Η απόφαση αυτή δεν έχει καταστεί οριστική και, κατά το χρόνο των διαβουλεύσεων του Τμήματος Ευρείας Σύνθεσης, εκκρεμούσε έφεση ενώπιον του Εφετείου Κωνσταντινουπόλεως.

Μεθοδολογία μετά τη διαπίστωση παραβίασης

25. Προτού εξετάσουμε την προσέγγιση που κατά τη γνώμη μας έπρεπε να έχει υιοθετήσει το Δικαστήριο σχετικά με την απαίτηση για αποζημίωση λόγω υλικής βλάβης στην παρούσα υπόθεση και, ειδικότερα, σχετικά με τα τουρκικά ακίνητα, είναι σημαντικό να γίνουν δύο προκαταρκτικές παρατηρήσεις.

26. Πρώτον, αφού η κύρια απόφαση επικεντρωνόταν, κατά τη γνώμη μας, στην «κληρονομία» ή «περιουσία» που κληροδότησε στην προσφεύγουσα ο σύζυγός της με τη διαθήκη του, για τους σκοπούς του άρθρου 41 της Σύμβασης, οι αρχές που έπρεπε να εφαρμοστούν στο τμήμα της κληρονομιάς που αφορά στα ακίνητα που βρίσκονται στην Ελλάδα είναι οι ίδιες με αυτές που έπρεπε να εφαρμοστούν στο τμήμα της κληρονομιάς που αφορά στα ακίνητα που βρίσκονται στην Τουρκία. Τούτου δοθέντος,

η έκβαση της εφαρμογής αυτών των αρχών (και οποιασδήποτε συνακόλουθης διαταγής προς επανόρθωση) μπορεί κάλλιστα να είναι διαφορετική.

27. Δεύτερον, όπως επισημαίνεται παραπάνω, η νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με τις αρχές που πρέπει να εφαρμόζονται στο πλαίσιο του άρθρου 41 είναι κάπως ελλιπής. Συνεπώς, θεωρούμε ότι αφετηρία οποιασδήποτε ανάλυσης πρέπει να είναι οι εφαρμοστέες αρχές περί επανόρθωσης βάσει του γενικού δημόσιου διεθνούς δικαίου, οι οποίες συνοψίζονται με τον πλέον δόκιμο τρόπο στα Άρθρα για την Ευθύνη των Κρατών από Διεθνείς Αδικοπραξίες («ARSIWA») της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου και στο σχετικό ερμηνευτικό υπόμνημα, τουλάχιστον έως ότου το ίδιο το Δικαστήριο διατυπώσει με σαφήνεια διαφορετικές αρχές και εξηγήσει όχι μόνο τη λογική τους, αλλά και την αιτιολογία της αποκλίνουσας προσέγγισής του.

28. Το άρθρο 31 παρ. 1 της ARSIWA, που «σκοπεύει ακριβώς να κωδικοποιήσει την τρέχουσα κατάσταση του γενικού διεθνούς δικαίου» (βλ. την απόφαση του Δικαστηρίου της ΕΕ της 6ης Μαΐου 2010 στην υπόθεση C-63/09, *Axel Walz κατά Clickair SA*, ECLI:EU:C:2010:251, παρ. 28), προβλέπει, βασιζόμενο, μεταξύ άλλων, στην απόφαση του Μόνιμου Διεθνούς Δικαστηρίου στην υπόθεση *Εργοστάσιο στο Chorzów, Δικαιοδοσία*, Απόφαση No. 8, 1927, P.C.I.J., Series A, No. 9, σελ. 21, τα εξής:

«Το υπεύθυνο Κράτος υποχρεούται σε πλήρη επανόρθωση για τη βλάβη που προκλήθηκε από τη διεθνή αδικοπραξία.»

29. Αυτό ισοδυναμεί με υποχρέωση «να εξαλείφει η επανόρθωση, στο μέτρο του δυνατού, όλες τις επιπτώσεις της παράνομης πράξης και να επαναφέρει την κατάσταση που κατά πάσα πιθανότητα θα υφίστατο εάν η πράξη αυτή δεν είχε διαπραχθεί» (βλ. Εργοστάσιο στο Chorzów, σελ. 47, και Εφαρμογή της Σύμβασης για την Πρόληψη και την Τιμωρία του Εγκλήματος της Γενοκτονίας (Βοσνία-Ερζεγοβίνη κατά Σερβίας-Μαυροβουνίου), Απόφαση, I.C.J. Reports 2007, σελ. 43, παρ. 460).

30. Το επόμενο ερώτημα που πρέπει να θέσει το Δικαστήριο στο πλαίσιο αυτό είναι ποια η «βλάβη» ή «ζημία» που υπέστη ο προσφεύγων λόγω των παραβιάσεων που διαπιστώθηκαν. Όπως προκύπτει σαφώς από το άρθρο 31 παρ. 2 της ARSIWA, ως προς το διεθνές δίκαιο, στο πλαίσιο αυτό:

«Η βλάβη περιλαμβάνει οποιαδήποτε ζημία, υλική ή ηθική, που προκαλείται από τη διεθνή αδικοπραξία ενός Κράτους (η υπογράμμιση δική μας).»

31. Δίνεται λοιπόν έμφαση στην «πλήρη» επανόρθωση και στην ανάγκη να εξαλειφθούν «οποιοσδήποτε» και «όλες» οι επιπτώσεις που «προκαλούνται» από την παράνομη πράξη, εν προκειμένω όλες οι επιπτώσεις που προκλήθηκαν από τη στέρηση της κληρονομίας της προσφεύγουσας λόγω του ότι η προσφεύγουσα τέθηκε «σε διαφορετική θέση από ό,τι μια έγγαμη τιμώμενη διαθήκης μη μουσουλμάνου συζύγου» κατά παράβαση της απαγόρευσης των διακρίσεων λόγω θρησκείας βάσει του άρθρου 14 της Σύμβασης (βλ. παρ. 141 της κύριας απόφασης).

32. Αυτό το ζήτημα της αιτιώδους συνάφειας, αν και παρουσιάζει δυσκολίες (τόσο από νομική όσο και από πραγματική άποψη), βρίσκεται στο επίκεντρο της παρούσας διαφωνίας και θα εξεταστεί περαιτέρω παρακάτω.

33. Αφού αποδειχθεί (ή τεκμαρθεί) η αιτιώδης συνάφεια, όπως εξηγεί η παρούσα απόφαση (παρ. 32-33), βάσει του άρθρου 41 της Σύμβασης (όπως και στο πλαίσιο του γενικού διεθνούς δικαίου), η οφειλόμενη επανόρθωση μπορεί να λάβει διάφορες μορφές και, όπως επιβεβαιώνει η νομολογία του Δικαστηρίου:

(α) Εφόσον η φύση της παραβίασης επιτρέπει *restitutio in integrum*, εναπόκειται στο καθ' ου Κράτος να την πραγματοποιήσει, ενώ

(β) Από την άλλη πλευρά, εάν ή στο βαθμό που η επαναφορά των πραγμάτων στην πρότερη κατάσταση είναι πρακτικά αδύνατη ή δυσανάλογη, είτε λόγω του εθνικού δικαίου είτε για οποιονδήποτε άλλο λόγο, απαιτείται αποζημίωση για κάθε βλάβη (υλική ή ηθική) που μπορεί να εκτιμηθεί οικονομικά (βλ. ARSIWA, άρθρο 36) και, για το σκοπό αυτό, το άρθρο 41 της Σύμβασης εξουσιοδοτεί το Δικαστήριο να παράσχει στο θύμα όποια ικανοποίηση κρίνει ενδεδειγμένη.

34. Το άρθρο 36 της ARSIWA (με τίτλο «Αποζημίωση») επιβεβαιώνει ότι:

«1. Το Κράτος που ευθύνεται για τη διεθνή αδικοπραξία υποχρεούται να καταβάλλει αποζημίωση για τη βλάβη που προκλήθηκε από αυτή, στο βαθμό που η βλάβη αυτή δεν είναι δυνατόν να επανορθωθεί μέσω αποκατάστασης.

2. Η αποζημίωση θα πρέπει να καλύπτει κάθε βλάβη που επιδέχεται οικονομική εκτίμηση, συμπεριλαμβανομένων διαφυγόντων κερδών, στο βαθμό που θα αποδειχθούν.»

35. Στο πλαίσιο αυτό, συμφωνούμε επίσης με την παράθεση που περιέχεται στην παρ. 46 της παρούσας απόφασης σχετικά με την αρχή ότι «η προσφεύγουσα δεν μπορεί να αντλήσει δικαίωμα διπλής αποζημίωσης... από την απόφαση του Δικαστηρίου». Αυτό, και πάλι, αντανακλά τη θέση, στο γενικό δημόσιο διεθνές δίκαιο, ότι το θύμα διεθνούς αδικοπραξίας «δικαιούται πλήρους αποζημίωσης για τη ζημία που προκλήθηκε άμεσα από την παράνομη συμπεριφορά [του υπεύθυνου Κράτους] · δεν δικαιούται, όμως, να βρεθεί σε καλύτερη θέση από αυτή στην οποία θα βρισκόταν εάν δεν είχε υπάρξει αυτή η παράνομη συμπεριφορά» (βλ. π.χ. *Διατησία Arctic Sunrise (Ολλανδία κατά Ρωσίας)*, Απόφαση αποζημίωσης, 10 Ιουλίου 2017, παρ. 49, PCA Case N° 2014-02).

Τα ελληνικά ακίνητα

36. Βέβαια, ως αποτέλεσμα της εφαρμογής των αρχών αυτών, η παρούσα απόφαση θεωρεί ως δεδομένη, χωρίς λεπτομερή ανάλυση, την αναγκαία αιτιώδη συνάφεια μεταξύ της «παράνομης πράξης», δηλ. της διακριτικής ακύρωσης από τον Άρειο Πάγο της διαθήκης που συνέταξε ο σύζυγος της προσφεύγουσας, και της (δυννητικής) μεταβολής της κυριότητας αυτών των ακινήτων, όπως έχουν μεταγραφεί στο υποθηκοφυλακείο. Επιπλέον, ορθώς κατά τη γνώμη μας, θέτει την επιδίκαση αποζημίωσης λόγω υλικής βλάβης, σε σχέση με το σκέλος της απαίτησης της προσφεύγουσας που αφορά στα ελληνικά ακίνητα, υπό την επιφύλαξη της *restitutio in integrum* (με τη μορφή της επιβεβαίωσης ή της αποκατάστασης της κυριότητας αυτών των ακινήτων στην προσφεύγουσα), σε περίπτωση αδυναμίας να συμβεί εντός ενός έτους από την ημερομηνία της παρούσας απόφασης.

Τα τουρκικά ακίνητα

37. Αντιθέτως, η παρούσα απόφαση δεν ασχολείται καθόλου με το ερώτημα αν υφίσταται η αναγκαία αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της «παράνομης πράξης», δηλ. της διακριτικής ακύρωσης από τον Άρειο Πάγο της διαθήκης που συνέταξε ο σύζυγος της προσφεύγουσας, και των ζημιών που ισχυρίζεται ότι υπέστη σε σχέση με τα τουρκικά ακίνητα που κληροδοτούσε στην προσφεύγουσα με τη διαθήκη του ο σύζυγός της.

38. Η πλειοψηφία όχι μόνο προσπαθεί να αντιπαρέλθει το ζήτημα ισχυριζόμενη, στην παρ. 50, ότι, επειδή το Δικαστήριο στην κύρια απόφαση δεν πήρε «θέση επί της ουσίας» σχετικά με αυτά τα ακίνητα, «αυτά τα περιουσιακά στοιχεία δεν είναι δυνατόν

να αποτελέσουν τη βάση αξίωσης για δίκαιη ικανοποίηση κατά του καθ' ου Κράτους στην παρούσα διαδικασία βάσει του άρθρου 41», αλλά επίσης, κατά τη γνώμη μας εσφαλμένα, στις παρ. 48 και 51, φαίνεται να υπονοεί (χωρίς να το λέει ρητά) ότι δεν μπορεί ποτέ να υπάρξει αιτιώδης συνάφεια μεταξύ παραβίασης της Σύμβασης από το καθ' ου Κράτος και ζημιών που υπέστη ο προσφεύγων εκτός της επικράτειας του καθ' ου Κράτους.

39. Έτσι, η πλειοψηφία φαίνεται να υπονοεί ότι το σκέλος της απαίτησης της προσφεύγουσας που αφορά τις ζημίες που υπέστη σε σχέση με τα τουρκικά ακίνητα μπορούσε να ικανοποιηθεί μόνον εάν διατύπωνε παράπονο βάσει της Σύμβασης κατά της Τουρκίας. Στο πλαίσιο αυτό, χρησιμοποιεί φρασεολογία που θυμίζει τη γλώσσα της απόδοσης/μετάθεσης ευθύνης όταν εξετάζει αν η Ελλάδα, ως το (μόνο) καθ' ου Κράτος στην παρούσα υπόθεση, άσκησε με οποιονδήποτε τρόπο «τη δικαιοδοσία της αναφορικά με τις διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα στην Τουρκία» (βλ. παρ. 48 της απόφασης). Η προσέγγιση αυτή αντανakλάται επίσης στο γεγονός ότι επικαλείται ότι, βάσει του άρθρου 46 της Σύμβασης, μια απόφαση είναι δεσμευτική μόνο για τα Κράτη που είναι διάδικοι σε διαδικασία που οδήγησε στην έκδοση της απόφασης (βλ. παρ. 51 της απόφασης), και στη δήλωση ότι η προσφεύγουσα έχει πάντα τη δυνατότητα «να καταθέσει προσφυγή κατά της Τουρκίας σε σχέση με την οριστική απόφαση που θα εκδώσουν τα τουρκικά δικαστήρια» (αυτόθι).

40. Όμως, για τους λόγους που εκτέθηκαν παραπάνω, αυτό συνιστά θεμελιώδη παρανόηση του ζητήματος με το οποίο βρίσκεται αντιμέτωπο το Δικαστήριο στο παρόν (τελικό) στάδιο της διαδικασίας που κίνησε η προσφεύγουσα κατά της Ελλάδας. Αφού η προσφυγή (καθώς και η κύρια απόφαση) κατά της Ελλάδας επικεντρώνονταν στην ακύρωση από τον Άρειο Πάγο της διαθήκης που συνέταξε σύμφωνα με τον Αστικό Κώδικα ο σύζυγος της προσφεύγουσας, λόγω της οποίας στερήθηκε την κληρονομία που αυτός επιθυμούσε να της αφήσει, το Δικαστήριο – βάσει του άρθρου 41 της Σύμβασης – δεν ασχολείται τώρα καθόλου με τη νομιμότητα των πράξεων των τουρκικών δικαστηρίων ή οποιωνδήποτε άλλων πράξεων των τουρκικών αρχών. Αντίθετα, το μόνο ερώτημα που ανακύπτει στο παρόν στάδιο είναι ποια «βλάβη» «προκάλεσε» η «παράνομη πράξη» του καθ' ου Κράτους που διαπιστώθηκε στην κύρια

απόφαση, σε σχέση με την οποία πρέπει να εκδοθεί απόφαση περί «αποκατάστασης»/«δίκαιης ικανοποίησης».

41. Μπορεί βέβαια να ισχύει ότι, καθώς τα ακίνητα αυτά βρίσκονται εκτός ελληνικής δικαιοδοσίας, δεν τίθεται θέμα *restitutio in integrum*. Με την επιφύλαξη του επιχειρήματος της προσφεύγουσας ότι, στην πραγματικότητα, μια οριστική κρίση των ελληνικών δικαστηρίων υπέρ της θα εκτελούνταν εξίσου στην Τουρκία και θα επιβεβαίωνε το δικαίωμα κυριότητάς της επί των ακινήτων αυτών, δεχόμαστε ότι η απόδοση αυτών των ακινήτων δεν είναι (και δεν μπορεί να είναι) στην εξουσία του καθ' ου Κράτους και, ως εκ τούτου, είναι πρακτικά αδύνατη.

42. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο θα έπρεπε να διερωτηθεί αν υπάρχει επαρκής αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της απόφασης του Αρείου Πάγου να ακυρώσει τη διαθήκη που συνέταξε ο θανών σύζυγος της προσφεύγουσας σύμφωνα με τον Αστικό Κώδικα (παραβιάζοντας έτσι τα δικαιώματά της βάσει της Σύμβασης, όπως έκρινε το Δικαστήριο) και της (μέχρι τώρα) άρνησης των τουρκικών δικαστηρίων να εκτελέσουν τη διαθήκη που συνέταξε σύμφωνα με τον Αστικό Κώδικα ο σύζυγός της, καθιστώντας αυτό το τμήμα της χαμένης κληρονομίας της «βλάβη» δεκτική αποζημίωσης για τους σκοπούς του άρθρου 41.

43. Στο πλαίσιο της εξέτασης αυτού του ερωτήματος, είναι βέβαια σωστό να επισημανθεί, όπως αναφέρει και η Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου στην παρ. 10 του Υπομνήματός της στο άρθρο 31 of ARSIWA, ότι:

«Τόσο στο διεθνές όσο και στο εθνικό δίκαιο, το ζήτημα της χαλαρότητας της αιτιώδους συνάφειας της ζημίας "δεν αποτελεί αντικείμενο του δικαίου που μπορεί να επιλυθεί ικανοποιητικά αναζητώντας μία και μοναδική λεκτική διατύπωση". Η έννοια μιας επαρκούς αιτιώδους συνάφειας που δεν είναι πολύ χαλαρή ενσωματώνεται στη γενική απαίτηση του άρθρου 31 να αποτελεί η ζημία συνέπεια αδικοπραξίας, χωρίς να προστίθεται κάποια ιδιαίτερη προσδιοριστική φράση».

44. Με αυτά τα δεδομένα, αφού το Δικαστήριο δεν ασχολήθηκε με αυτό το ζήτημα και δεν εφάρμοσε το κατάλληλο κριτήριο, μπορεί να αντληθεί κάποια κατεύθυνση από τη διατύπωση του κριτηρίου της αιτιώδους συνάφειας που υιοθέτησε το Διεθνές Δικαστήριο στην πρόσφατη απόφασή του στην υπόθεση *Ορισμένες Δραστηριότητες της*

Νικαράγουας στη Μεθόριο (Κόστα Ρίκα κατά Νικαράγουας), Αποζημίωση, Απόφαση, I.C.J. Reports 2018 (αν και σε διαφορετικό πλαίσιο περιβαλλοντικής βλάβης):

«Προκειμένου να επιδικάσει αποζημίωση, το Δικαστήριο θα διαπιστώσει αν και σε ποιο βαθμό μπορεί να αποδειχθεί κάθε σκέλος της απαίτησης αποζημίωσης του Προσφεύγοντος και αν οι προβαλλόμενες ζημίες αποτελούν συνέπεια άδικης συμπεριφοράς του Καθ' ου, κρίνοντας "αν υφίσταται επαρκώς άμεση και βέβαιη αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της αδικοπραξίας... και της βλάβης που υπέστη ο προσφεύγων"» (σελ. 15, παρ. 32).

45. Και πάλι, καθώς η πλειοψηφία δεν εξέτασε λεπτομερώς αυτό το ζήτημα στην παρούσα υπόθεση, μας φαίνεται ότι το κριτήριο αυτό μπορεί κάλλιστα να πληρούται σε περιστάσεις όπως της παρούσας υπόθεσης, όπου τα τουρκικά δικαστήρια δεν εφάρμοσαν κάποιο χωριστό κανόνα δημόσιας πολιτικής για να αρνηθούν την εκτέλεση της διαθήκης που συνέταξε ο σύζυγός της σύμφωνα με τον Αστικό Κώδικα (ούτως ώστε να διαρραγεί ενδεχομένως η αιτιώδης συνάφεια). Όπως σημειώνει η παρούσα απόφαση, τα τουρκικά δικαστήρια μέχρι στιγμής έχουν βασίσει την απόφαση/τις αποφάσεις τους αποκλειστικά και ρητά στη διαπίστωση ότι απλώς «δεσμεύονται» από την απόφαση του Αρείου Πάγου, την ίδια απόφαση που κρίθηκε ότι παραβίασε τα δικαιώματα της προσφεύγουσας που απορρέουν από τη Σύμβαση, σύμφωνα με την κύρια απόφαση.

46. Σε κάθε περίπτωση, μας φαίνεται ανεπαρκές να βασίζεται η απόφαση άρνησης οποιασδήποτε μορφής αποκατάστασης της προσφεύγουσας σε σχέση με την απώλεια του (μακράν) μεγαλύτερου τμήματος της κληρονομίας της, χωρίς να εξεταστεί (και μάλιστα λεπτομερώς) το ζήτημα της στενότητας και της χαλαρότητας της αιτιώδους συνάφειας μόνο και μόνο επειδή οι τελικές αποφάσεις που υλοποίησαν τη ζημιογόνο απόφαση του Αρείου Πάγου ελήφθησαν από άλλο κράτος που δεν ήταν διάδικος στη διαδικασία.

47. Το γεγονός ότι δύο διαφορετικά κράτη ή παράγοντες μπορεί να συνέβαλαν στη ζημία που υπέστη η προσφεύγουσα δεν παρέχει αφ' εαυτού απάντηση στο ερώτημα που τίθεται ενώπιον του Δικαστηρίου στην παρούσα φάση. Το παρόν Δικαστήριο είχε βέβαια μέχρι τώρα την ευκαιρία να εξετάσει και να αναγνωρίσει το γεγονός ότι η συμπεριφορά που συνιστά διεθνή αδικοπραξία μπορεί να αποδοθεί σε περισσότερους

από έναν παράγοντες: βλ., μεταξύ άλλων, *Al-Jedda κατά Ηνωμένου Βασιλείου* [GC], αριθ. 27021/08, παρ. 80, ECHR 2011 και, κατ' αναγκασία επέκταση, *Stephens κατά Μάλτας* (no. 1), αριθ. 11956/07, παρ. 50-54, 21 Απριλίου 2009, και *Vasiliciuc κατά Μολδαβίας*, αριθ. 15944/11, παρ. 21-25, 2 Μαΐου 2017. Το άρθρο 47 παρ. 1 της ARSIWA επιβεβαιώνει την προσέγγιση αυτή:

«Όταν για την ίδια διεθνή αδικοπραξία ευθύνονται περισσότερα Κράτη, μπορεί να γίνεται επίκληση της ευθύνης κάθε Κράτους σε σχέση με την αδικοπραξία αυτή.»

48. Επιπλέον, όπως καθιστά σαφές η Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου στις παρ. 12 και 13 του Υπομνήματος στο άρθρο 31 της ARSIWA (παραλείπονται οι υποσημειώσεις):

«(12) Συχνά η ζημία προκαλείται από το συνδυασμό δύο διαφορετικών παραγόντων. Στην υπόθεση του Διπλωματικού και Προξενικού Προσωπικού των ΗΠΑ στην Τεχεράνη, η αρχική σύλληψη των ομήρων από μαχητικούς φοιτητές (που κατά τον κρίσιμο χρόνο δεν ενεργούσαν ως όργανα ή εντολοδόχοι του Κράτους) οφειλόταν στο συνδυασμό της ανεξάρτητης ενέργειας των φοιτητών και της παράλειψης των ιρανικών αρχών να προβούν στις αναγκαίες ενέργειες για την προστασία της πρεσβείας. Στην υπόθεση του Πορθμού της Κέρκυρας, η ζημία στα βρετανικά πλοία προκλήθηκε τόσο από την ενέργεια τρίτου Κράτους που ναρκοθέτησε την περιοχή όσο και από την ενέργεια της Αλβανίας, η οποία παρέλειψε να προειδοποιήσει για την παρουσία ναρκών. Αν και στις περιπτώσεις αυτές η επίμαχη βλάβη στην πράξη προκλήθηκε από συνδυασμό παραγόντων, εκ των οποίων μόνον ένας πρέπει να αποδοθεί στο υπεύθυνο Κράτος, η διεθνής πρακτική και οι αποφάσεις των διεθνών δικαστηρίων δεν υποστηρίζουν τη μείωση ή τον περιορισμό της επανόρθωσης για συντρέχουσες αιτίες, παρά μόνο σε περιπτώσεις πλημμέλειας που συνέβαλε στη ζημία. Στην υπόθεση του Πορθμού της Κέρκυρας, επί παραδείγματι, το Ηνωμένο Βασίλειο εισέπραξε το συνολικό ποσό της απαίτησής του κατά της Αλβανίας επί τη βάση της άδικης παράλειψης της τελευταίας να προειδοποιήσει για την ύπαρξη ναρκών, παρόλο που η ίδια η Αλβανία δεν είχε προβεί στη ναρκοθέτηση...

(13) Είναι γεγονός ότι μπορεί να υπάρξουν περιπτώσεις όπου ένα προσδιορισμένο στοιχείο της βλάβης μπορεί ορθώς να αποδοθεί σε μία μόνο από τις επιμέρους συντρέχουσες αιτίες. Όμως, σε περίπτωση που δεν μπορεί να αποδειχθεί ότι κάποιο μέρος της βλάβης πρέπει να διαχωριστεί αιτιωδώς από αυτήν που αποδίδεται

στο υπεύθυνο Κράτος, το τελευταίο υπέχει ευθύνη για όλες τις συνέπειες (εφόσον η αιτιώδης σύνδεση δεν είναι πολύ χαλαρή) της άδικης συμπεριφοράς του...»

49. Στην υπόθεση *Hulley Enterprises Limited (Cyprus) κατά Ρωσικής Ομοσπονδίας*, Οριστική Απόφαση της 18ης Ιουλίου 2014, παρ. 1775, PCA Case No. AA 226 (πρβλ. την απόφαση του παρόντος Δικαστηρίου στην υπόθεση *ΟΑΟ Neftyanaya Kompaniya Yukos κατά Ρωσίας*, αριθ. 14902/04, παρ. 524, 20 Σεπτεμβρίου 2011), το Διαιτητικό Δικαστήριο ερμήνευσε ότι αυτά τα χωρία επιβεβαιώνουν ότι:

«...το γεγονός και μόνο ότι η ζημία προκλήθηκε όχι μόνο από παραβίαση, αλλά και από συντρέχουσα πράξη που δεν συνιστά παραβίαση, δεν επιφέρει αφ' εαυτού διάρρηξη της αιτιώδους σύνδεσης που κατά τα άλλα υφίσταται μεταξύ της παραβίασης και της ζημίας. Αντιθέτως, εναπόκειται στον Καθ' ου να αποδείξει ότι μια συγκεκριμένη συνέπεια των ενεργειών του πρέπει να διαχωριστεί αιτιωδώς (λόγω των παρεμβαλλόμενων ενεργειών των Αιτούντων ή τρίτου) ή ότι η αιτιώδης σύνδεση είναι υπερβολικά χαλαρή ώστε να γεννά υποχρέωση του Καθ' ου προς αποζημίωση.»

Και πάλι, ούτε προέβαλε η καθ' ης Κυβέρνηση (ούτε εξέτασε το Δικαστήριο) κανένα επιχείρημα ή αποδεικτικό στοιχείο που θα μπορούσε να αποδείξει ότι οι ζημίες που υπέστη η προσφεύγουσα στην Τουρκία πρέπει να διαχωριστούν αιτιωδώς ή ότι η αιτιώδης συνάφειά τους είναι υπερβολικά χαλαρή.

50. Μια ένσταση στην προσέγγισή μας μπορεί ενδεχομένως να είναι ότι, εάν το Δικαστήριο αποφάσιζε ότι οι ζημίες που υπέστη η προσφεύγουσα σε σχέση με το τμήμα της κληρονομίας της που βρίσκεται στην Τουρκία προκλήθηκαν από την παραβίαση εκ μέρους της Ελλάδας των δικαιωμάτων της προσφεύγουσας βάσει του άρθρου 14 της Σύμβασης σε συνδυασμό με το άρθρο 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου, το Δικαστήριο θα ασκούσε με ανεπίτρεπτο τρόπο τη δικαιοδοσία του επί της ουσίας της υπόθεσης (βάσει του άρθρου 19 της Σύμβασης) στις πράξεις ή παραλείψεις των τουρκικών δικαστηρίων αναφορικά με τις υποχρεώσεις της Τουρκίας βάσει (του άρθρου 1) της Σύμβασης (εφαρμόζοντας τη λεγόμενη αρχή του 'Νομισματικού Χρυσού' ή αρχή του «αναγκαίου διαδίκου»). Όμως, για τους προεκτεθέντες λόγους, αυτό σαφώς δεν είναι το μέλημα του Δικαστηρίου στην παρούσα φάση της διαδικασίας. Το ζήτημα της δικαιοδοσίας αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για να εξετάσει εξ αρχής το Δικαστήριο το παράπονο του προσφεύγοντος βάσει της Σύμβασης. Κάνοντας δεκτό και κρίνοντας επί της ουσίας

το παράπονο της προσφεύγουσας – το οποίο, όπως προσδιορίστηκε παραπάνω, πάντα περιλάμβανε αξίωση σε σχέση με τα τουρκικά ακίνητα που αποτελούσαν μέρος της κληρονομίας της βάσει της διαθήκης που είχε συντάξει ο θανών σύζυγός της σύμφωνα με τον Αστικό Κώδικα – με την κύρια απόφασή του (χωρίς να κηρύξει κανένα μέρος της προσφυγής απαράδεκτο), το Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης κατ' ανάγκη δέχθηκε ότι διαθέτει δικαιοδοσία επί του συνόλου του παραπόνου της προσφεύγουσας. Δεν είναι σαφές σε ποια βάση μπορεί ή πρέπει να επανεξεταστεί πλέον αυτή η απόφαση.

51. Σε κάθε περίπτωση, ακόμη και αν το ζήτημα της δικαιοδοσίας του Δικαστηρίου παραμένει το ενδεδεδειγμένο ερώτημα στην παρούσα φάση της διαδικασίας, πρέπει να ληφθεί υπόψη το πλαίσιο της δικαστικής συνεργασίας μεταξύ των κρατών. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο δεν θα εμποδιζόταν να ασκήσει τη δικαιοδοσία του σε σχέση με την απόφαση του Αρείου Πάγου, ακόμα και αν (ή στο βαθμό που) η εκτέλεσή της είχε επιτραπεί από τα δικαστήρια άλλου Κράτους.

52. Εν προκειμένω, αναφερόμαστε επίσης στην απόφαση του Διεθνούς Δικαστηρίου του Δικαίου της Θάλασσας της 4ης Νοεμβρίου 2016 στην υπόθεση του *M/V "Norstar"* (Παναμάς κατά Ιταλίας) Προδικαστικές Ενστάσεις. Στην υπόθεση αυτή, οι ισπανικές αρχές είχαν κατάσχει και κατακρατήσει ένα πλοίο με σημαία Παναμά σε εκτέλεση απόφασης κατάσχεσης που εξέδωσαν ιταλικά δικαστήρια μετά από αίτηση δικαστικής συνδρομής του Εισαγγελέα του Δικαστηρίου της Savona σύμφωνα με το άρθρο 15 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Αμοιβαία Συνδρομή σε Ποινικές Υποθέσεις του 1959 και το άρθρο 53 της Συμφωνίας του Schengen της 14ης Ιουνίου 1985. Η Ιταλία, ως καθ' ου ενώπιον του Δικαστηρίου, υποστήριξε ότι στο επίκεντρο της απαίτησης του Παναμά βρισκόταν η κατάσχεση και κατακράτηση του πλοίου και συνεπώς συνιστούσε το ίδιο το αντικείμενο της απόφασης που ζητούσε ο Παναμάς να εκδώσει το Δικαστήριο. Ως εκ τούτου, εάν το Δικαστήριο δεχόταν να ασκήσει τη δικαιοδοσία του επί της προσφυγής, αυτό κατ' ανάγκη θα περιλάμβανε εξακρίβωση της νομιμότητας της συμπεριφοράς άλλου Κράτους, το οποίο δεν ήταν διάδικος στη διαδικασία. Το Δικαστήριο απέρριψε απερίφραστα την ένσταση αυτή για λόγους που θα ίσχυαν εξίσου και στην παρούσα υπόθεση:

«172. Το Δικαστήριο αναγνωρίζει ότι η έννοια του αναγκαίου διαδίκου συνιστά παγιωμένο δικονομικό κανόνα στις διεθνείς δικαστικές διαδικασίες που

αναπτύχθηκε κυρίως μέσω των αποφάσεων του Διεθνούς Δικαστηρίου. Σύμφωνα με την έννοια αυτή, όταν "το ζωτικό θέμα προς διευθέτηση αφορά τη διεθνή ευθύνη τρίτου Κράτους" ή όταν τα έννομα συμφέροντα τρίτου Κράτους αποτελούν "το ίδιο το αντικείμενο" της διαφοράς, ένα δικαστήριο δεν μπορεί, χωρίς τη συγκατάθεση αυτού του τρίτου Κράτους, να ασκήσει τη δικαιοδοσία του επί της διαφοράς (Νομισματικός Χρυσός που Εκλάπη από τη Ρώμη το 1943 (Ιταλία κατά Γαλλίας, Ηνωμένου Βασιλείου και ΗΠΑ), Απόφαση, I.C.J. Reports 1954, σελ. 19, στις σελ. 32-33, Ανατολικό Τιμόρ (Πορτογαλία κατά Αυστραλίας), Απόφαση, I.C.J. Reports 1995, σελ. 90, στη σελ. 92, παρ. 29, Στρατιωτικές και Παραστρατιωτικές Δραστηριότητες στη Νικαράγουα και Εναντίον της (Νικαράγουα κατά ΗΠΑ), Δικαιοδοσία και Παραδεκτό, Απόφαση, I.C.J. Reports 1984, σελ. 392, στη σελ. 431, παρ. 88, Ορισμένες Φωσφορούχες Εκτάσεις στη Ναούρου (Ναούρου κατά Αυστραλίας), Προδικαστικές Ενστάσεις, Απόφαση, I.C.J. Reports 1992, σελ. 240, στις σελ. 259-262, παρ. 50-55, Ένοπλες Δραστηριότητες στην Επικράτεια του Κονγκό (Δημοκρατία του Κονγκό κατά Ουγκάντας), Απόφαση, I.C.J. Reports 2005, σελ. 168, στις σελ. 237-238, παρ. 203-204).

173. Το Δικαστήριο δεν θεωρεί ότι η Ισπανία αποτελεί αναγκαίο διάδικο στην παρούσα υπόθεση. Όπως παρατηρείται στην παρ. 167, η διαφορά ενώπιον του Δικαστηρίου αφορά τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις της Ιταλίας. Η εμπλοκή της Ισπανίας στην παρούσα διαφορά περιορίζεται στην εκτέλεση του αιτήματος της Ιταλίας για κατάσχεση του M/V "Norstar" σύμφωνα με τη Σύμβαση του Στρασβούργου του 1959. Ως εκ τούτου, είναι τα έννομα συμφέροντα της Ιταλίας, και όχι της Ισπανίας, που αποτελούν το αντικείμενο της απόφασης που θα εκδώσει το Δικαστήριο επί της ουσίας της Προσφυγής του Παναμά. Η απόφαση του Δικαστηρίου επί της δικαιοδοσίας και του παραδεκτού δεν απαιτεί προηγούμενη κρίση επί των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων της Ισπανίας. Συνεπώς, δεν είναι αναγκαίο, πόσο μάλλον απαραίτητο, να είναι η Ισπανία διάδικος στην παρούσα διαδικασία ώστε να μπορεί να κρίνει το Δικαστήριο αν η Ιταλία παραβίασε τις διατάξεις της Σύμβασης.»

53. Παρόμοια κατάσταση ανέκυψε ενώπιον του παρόντος Δικαστηρίου στην υπόθεση *Vasiliciuc κατά Μολδαβίας* (αριθ. 15944/11, παρ. 23, 2 Μαΐου 2017). Στην απόφασή του στην υπόθεση αυτή, το Δικαστήριο δέχθηκε ότι η κράτηση του προσφεύγοντος στην Ελλάδα (βάσει διεθνούς εντάλματος σύλληψης που είχε εκδώσει η

Interpol κατόπιν αιτήματος των молδαβικών αρχών για το σκοπό της εκτέλεσης απόφασης κράτησης) εμπεριείχε την ευθύνη της Μολδαβίας βάσει του άρθρου 5 της Σύμβασης:

«... στο πλαίσιο μιας διαδικασίας έκδοσης, το προς ο η αίτηση Κράτος πρέπει να μπορεί να τεκμαίρεται την εγκυρότητα των νομικών εγγράφων που εκδίδει το αιτούν Κράτος και βάσει των οποίων ζητείται η στέρηση της ελευθερίας. Ως εκ τούτου, η πράξη για την οποία παραπονείται ο προσφεύγων, αφού προκλήθηκε από τη Μολδαβία βάσει του εθνικού της δικαίου και εκτελέστηκε στην Ελλάδα κατ' εφαρμογή των διεθνών της υποχρεώσεων, πρέπει να αποδοθεί στη Μολδαβία παρά το γεγονός ότι η πράξη εκτελέστηκε στην Ελλάδα (βλ. *Stephens κατά Μάλτας* (no. 1), αριθ. 11956/07, παρ. 50-54, 21 Απριλίου 2009).»

54. Μια άλλη συναφής υπόθεση σε αυτό το πλαίσιο ήταν η *Ανοτινς κατά Λετονίας* ([GC], αριθ. 17502/07, 23 Μαΐου 2016). Στην υπόθεση αυτή το παράπονο στρεφόταν κατά του εκτελούντος κράτους (Λετονία) και αφορούσε την έκδοση δήλωσης εκτελεστότητας (προηγούμενης) κυπριακής δικαστικής απόφασης που, κατά τη γνώμη του προσφεύγοντος, ήταν σαφώς ελλιπής και είχε εκδοθεί κατά παράβαση των υπερασπιστικών του δικαιωμάτων, παραβιάζοντας το δικαίωμά του για δίκαιη δίκη σύμφωνα με το άρθρο 6 της Σύμβασης. Ενδεχομένως, τέτοιες διαδικασίες εκτέλεσης έχει κατά νου η πλειοψηφία όταν αναφέρει στην παρ. 52 της παρούσας απόφασης ότι η προσφεύγουσα μπορεί να ασκήσει ενώπιον του Δικαστηρίου προσφυγή κατά της Τουρκίας σε σχέση με οριστική απόφαση των τουρκικών δικαστηρίων που θα υλοποιεί την απόφαση του Αρείου Πάγου.

55. Αν και δεν είναι η κατάλληλη στιγμή για εικασίες σχετικά με τις προοπτικές ευδοκίμησης τυχόν τέτοιας (μελλοντικής) προσφυγής ενώπιον του Δικαστηρίου, κάνουμε μόνο την εξής παρατήρηση. Στην υπόθεση *Ανοτινς κατά Λετονίας*, το παράπονο σχετικά με την αρχική (κυπριακή) διαδικασία βασιζόταν στη μη συμμόρφωση προς τις διαδικαστικές απαιτήσεις του άρθρου 6, που όχι μόνο εφαρμόζονται εξίσου και στα δύο κράτη, αλλά και ειδικότερα εφαρμόζονται σε διαδικασίες που αφορούν στην εκτέλεση αλλοδαπών αποφάσεων (βλ. *Ανοτινς κατά Λετονίας*, παρ. 96). Ως αποτέλεσμα, οι πλημμέλειες της αρχικής διαδικασίας στην πράξη διαιωνίστηκαν μέσω της εκτέλεσης της συνακόλουθης απόφασης. Αντιθέτως, η

παρούσα υπόθεση αφορά παραβίαση ουσιαστικής (και όχι διαδικαστικής) υποχρέωσης που απορρέει από τη Σύμβαση (το άρθρο 14 της Σύμβασης σε συνδυασμό με το άρθρο 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου) στο (πολύ συγκεκριμένο) πλαίσιο των υποχρεώσεων της Ελλάδας (όπως τις ερμήνευσε ο Άρειος Πάγος) έναντι της μουσουλμανικής μειονότητάς της βάσει σειράς Συνθηκών της Κοινωνίας των Εθνών.

Συμπέρασμα

56. Για τους προεκτεθέντες λόγους, πιστεύουμε ότι ήταν απαραίτητο να εξετάσει το Δικαστήριο το ζήτημα της αιτιώδους συνάφειας, προτού απορρίψει το σκέλος της αξίωσης της προσφεύγουσας που αφορά στα τουρκικά ακίνητα που αποτελούσαν μέρος της κληρονομίας που της κληροδότησε ο θανών σύζυγός της με τη διαθήκη που συνέταξε σύμφωνα με τον Αστικό Κώδικα. Δυστυχώς, η παρούσα απόφαση δεν το πράττει και, ως εκ τούτου, καθιστά την επιτυχία της προσφεύγουσας στην κύρια απόφαση πύρρειο νίκη.

57. Εάν είχε υιοθετηθεί αυτή η προσέγγιση, βάσει των αποδεικτικών στοιχείων που μας είναι διαθέσιμα θα είχαμε καταλήξει στο συμπέρασμα ότι υφίσταται επαρκής αιτιώδης συνάφεια μεταξύ αφενός των αποφάσεων των τουρκικών δικαστηρίων που στερούν την προσφεύγουσα από την κληρονομία που της άφησε ο θανών σύζυγός της με τη διαθήκη που συνέταξε σύμφωνα με τον Αστικό Κώδικα, εφόσον η πρωτόδικη απόφαση επικυρωθεί υπό τους ίδιους όρους με την οριστική απόφαση που θα εκδοθεί στην Τουρκία, και αφετέρου της απόφασης του Αρείου Πάγου που ακύρωσε τη διαθήκη που συνέταξε ο σύζυγος της προσφεύγουσας σύμφωνα με τον Αστικό Κώδικα, απόφαση που, όπως έκρινε το Δικαστήριο, συνιστά παραβίαση των δικαιωμάτων της βάσει του άρθρου 14 της Σύμβασης, σε συνδυασμό με το άρθρο 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου. Ως εκ τούτου, η στέρηση της κληρονομίας από τα τουρκικά δικαστήρια θα αντιμετωπιζόταν ως μέρος της «ζημίας», για την οποία η προσφεύγουσα δικαιούται δίκαιης ικανοποίησης με τη μορφή αποζημίωσης λόγω υλικής βλάβης.

58. Μετά τη διαπίστωση της αιτιώδους συνάφειας, θα χρειαζόταν βέβαια ακόμα να εξεταστούν ζητήματα όπως το ποσό κάθε τέτοιας αξίωσης και η επάρκεια των ουσιαστικά απρόσβλητων αποδεικτικών στοιχείων που υποστηρίζουν την αξίωση της προσφεύγουσας. Δεν υφίσταται καμία βάση για να ισχυριστεί θεμιτά το καθ' ου Κράτος ότι, αφού τα σχετικά ακίνητα βρίσκονται στην επικράτεια άλλου Κράτους (ή οι

αποφάσεις λαμβάνονται από τα δικαστήρια άλλου Κράτους), δεν είναι δυνατόν να ασχοληθεί, ή βρίσκεται με οποιοδήποτε τρόπο σε αθέμιτα δυσμενή θέση για να ασχοληθεί με τα αποδεικτικά στοιχεία που αφορούν τόσο την αιτιώδη συνάφεια, όσο και το ποσό της αποζημίωσης. Μάλιστα, δεν υφίσταται (ή τουλάχιστον δεν έχει προταθεί) κανείς απολύτως λόγος, για τον οποίο δεν μπορεί το ίδιο το καθ' ου Κράτος να προσκομίσει τα αναγκαία αποδεικτικά στοιχεία, είτε λαμβάνοντάς τα μέσω διμερών κυβερνητικών συνδέσεων, διά της διπλωματικής ή της προξενικής οδού, είτε απλά παραγγέλλοντας πραγματογνωμοσύνη (ή με συνδυασμό αυτών των δύο ή περισσότερων μέσων), ούτως ώστε να ικανοποιήσει την αξίωση της προσφεύγουσας σε ό,τι αφορά την αιτιώδη συνάφεια ή και το ποσό. Εξ άλλου, για τους προεκτεθέντες λόγους, εδώ δεν βρισκόμαστε αντιμέτωποι με ζήτημα άσκησης εξουσίας, κυριαρχίας ή δικαιοδοσίας από το καθ' ου Κράτος, αλλά πρωτίστως με ζήτημα (πραγματικών) αποδεικτικών στοιχείων (που θα περιλάμβαναν αποδεικτικά στοιχεία σε σχέση με αλλοδαπό δίκαιο).

59. Ενδέχεται επίσης να ανακύψει το ερώτημα αν η προσφεύγουσα μπορεί να θεωρηθεί ότι παρέλειψε να περιορίσει τις όποιες ζημίες υπέστη (βλ. π.χ. *Baggetta κατά Ιταλίας*, 25 Ιουνίου 1987, παρ. 20, Series A no. 119 · βλ. επίσης την παρ. 11 του Υπομνήματος στο άρθρο 31 της ARSIWA, σύμφωνα με την οποία «Ακόμη και το εντελώς αθώο θύμα άδικης συμπεριφοράς αναμένεται να πράξει εύλογα όταν βρίσκεται αντιμέτωπο με μια ζημία. Αν και αυτό συχνά χαρακτηρίζεται ως "καθήκον περιορισμού της ζημίας", δεν συνιστά νομική υποχρέωση που από μόνη της γεννά ευθύνη»). Σε ό,τι αφορά αυτό το τελευταίο σημείο, ελλείπει λεπτομερούς έρευνας από το Δικαστήριο (ή τους διαδίκους) και με βάση τα αποδεικτικά στοιχεία που έχουμε στη διάθεσή μας, θα είχαμε συμπεράνει ότι δεν υπάρχουν αποδείξεις ότι η προσφεύγουσα παρέλειψε με οποιοδήποτε τρόπο να εκπληρώσει το «καθήκον περιορισμού της ζημίας», ούτως ώστε να επιβάλλεται μείωση του ποσού της αποζημίωσης λόγω υλικής ζημίας που της οφείλεται. Εξ άλλου, όπως προκύπτει – μεταξύ άλλων – από την παρ. 47 της παρούσας απόφασης, η ίδια η προσφεύγουσα κίνησε διαδικασία ενώπιον των τουρκικών δικαστηρίων, προκειμένου να επιτύχει την αναγνώριση στην Τουρκία της διαθήκης σε ό,τι αφορά τα ακίνητα που βρίσκονται στη χώρα αυτή. Αυτό δείχνει ότι προέβη σε εύλογες ενέργειες, ώστε να επιτύχει την αναγνώριση της διαθήκης στην Τουρκία και,

ενώ οι διαδικασίες εκκρεμούν, συνεχίζει να προσπαθεί να επιτύχει την αναγνώριση της κυριότητας των ακινήτων αυτών, δυνάμει της διαθήκης και, συνεπώς, να αποφύγει τη σχετική υλική ζημία.

60. Ως εκ τούτου, προκειμένου να υλοποιηθούν τα διάφορα συμπεράσματα που εκτίθενται παραπάνω, θα είχαμε επιδικάσει αποζημίωση λόγω υλικής ζημίας εις βάρος της ελληνικής κυβέρνησης (ύψους που θα καθοριζόταν βάσει των αποδεικτικών στοιχείων) σε σχέση με τις αποθετικές ζημιές που μπορεί να υποστεί, σε σχέση με τα τουρκικά ακίνητα που της κληροδότησε ο θανών σύζυγός της με τη διαθήκη του, με την επιφύλαξη (ή υπό την προϋπόθεση) οριστικής απόφασης των τουρκικών δικαστηρίων που θα επικυρώνει τη θέση που έλαβε το Πολιτικό Πρωτοδικείο του Bakırköy. Αν και μια τέτοια απόφαση θα ήταν ασυνήθιστη για το παρόν Δικαστήριο, δεν υφίσταται κανένας λόγος αρχής, για τον οποίο δεν θα μπορούσε να εκδοθεί.

Ακριβής μετάφραση από τα Αγγλικά του συνημμένου πρωτοτύπου εγγράφου

Αθήνα, 25 Ιουνίου 2020

Ο μεταφραστής του Υπουργείου Εξωτερικών

Βασίλειος Δ. Μπελεκούκας